

Tłumaczenie z oryginału w języku angielskim:

Elżbieta Gołębiowska, Mariusz Górnicz, Agnieszka Hein,
Danuta Kierzkowska, Elżbieta Łyszkowska, Joanna Miler-Cassino,
Zofia Rybińska, Anna Setkowicz-Ryszka,
Magdalena Sporniak-Czerkas, Dorota Staniszevska-Kowalak
Koordynacja terminologiczna: Tomasz Borkowski
Redakcja: Danuta Kierzkowska
Przygotowanie do publikacji: **Wydawnictwo Translegis**
Warszawa 2007

WYTYCZNE POLITYKI TERMINOLOGICZNEJ

*Kształtowanie i realizowanie
polityki terminologicznej społeczności językowych*

Opracowano za zezwoleniem UNESCO
pod auspicjami
Polskiego Towarzystwa Tłumaczy Przysięgłych i Specjalistycznych TEPIS
oraz Międzynarodowej Organizacji Terminologii Specjalistycznej ISTO

Tłumaczenie z oryginału angielskiego

(CI-2005/WS/4)

Wytyczne polityki terminologicznej

Kształtowanie i realizowanie polityki terminologicznej społeczności językowych

Opracowanie: Infoterm

2005

**Organizacja Narodów Zjednoczonych
ds. Oświaty, Nauki i Kultury UNESCO**

Użyte w niniejszej publikacji określenia i sposób prezentacji materiału nie stanowią w żadnym razie opinii UNESCO na temat statusu prawnego jakiegokolwiek kraju, terytorium, miasta lub obszaru czy jego władz, ani też na temat wyznaczenia jego kresów lub granic.

Zalecana forma hasła katalogowego:

Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities / prepared by Infoterm. – Paris: UNESCO, 2005. – ix, 39 p.; 30 cm. (CI-2005/WS/4)

I Title

II UNESCO

Od Autorów

Wytyczne zostały opracowane z myślą o osobach podejmujących decyzje na różnych stanowiskach i poziomach, które zamierzają projektować, planować i realizować politykę terminologiczną tak, aby zakładać świadome, systematyczne i kontrolowane podejście do tworzenia, przechowywania i stosowania terminologii przez określoną społeczność użytkowników.

Planowanie terminologii stało się żywotną sprawą w różnych krajach świata na różnych poziomach: czy to na poziomie krajowym, regionalnym, czy też na poziomie języka danej społeczności, na poziomie społeczności lokalnej, instytucji lub organizacji. Prowadzi się też aktywną działalność w zakresie planowania terminologii w różnych dziedzinach zawodowych, takich jak chemia, biologia, fizyka, medycyna i inne. Ponadto, terminologia jest elementem wszystkich rodzajów działalności w dziedzinie normalizacji i harmonizacji, czy to dla potrzeb przemysłu, czy poza nim. Również akty prawodawcze obfitują w definicje terminologiczne, w myśl starego, sprawdzonego powiedzenia: „nie można odnosić zasad do czegoś, co nie jest zrozumiałe”, co znaczy „...nie jest zdefiniowane”.

Polityka lub strategia działalności terminologicznej, zwłaszcza tworzona i realizowana na poziomie krajowym, musi uwzględniać wysoce złożone:

- czynniki demograficzne,
- czynniki kulturowe, etnolingwistyczne i geolingwistyczne, oraz
- czynniki socjopsychologiczne,

które mogą decydować o sukcesie podjętych działań. Czynniki te mogą zmieniać się z upływem czasu, co również powinno się brać pod uwagę w każdej społeczności etnicznej i językowej, która zamierza realizować plany działalności terminologicznej dla danych potrzeb.

Działalność w zakresie planowania terminologii w ostatnich dekadach miała miejsce:

- na poziomie krajowym, regionalnym lub lokalnym,
- w organizacjach międzyrządowych (IGOs),
- w międzynarodowych organizacjach pozarządowych (NGOs),
- w dużych instytucjach i organizacjach (w tym w międzynarodowych przedsiębiorstwach).

Działalność ta była podejmowana:

- przez społeczności językowe, np. w ramach rozwoju języków specjalistycznych (SPL),
- w poszczególnych dziedzinach (tj. dziedzinach wiedzy lub umiejętności), np. na potrzeby badań naukowych i rozwoju; zaś ostatnio

- w nowych zastosowaniach w dziedzinach e-biznesu, telefonii komórkowej, e-kształcenia, e-zdrowia, e-nauki, e-rządzenia i innych zwanych „e-działalnością”.

Na poziomie strategicznym dostrzeżono pozytywny potencjał systematycznego planowania terminologii – zwłaszcza planowania polityki terminologicznej – wspierający politykę w zakresie informacji, wiedzy lub innowacji oraz strategię edukacyjną. Coraz bardziej uświadamiając sobie ten fakt, społeczności poszczególnych krajów i języków odczuwają wzrastającą potrzebę określenia polityki systematycznej działalności terminologicznej (obejmującej również strategię planowania terminologii) w celu uzyskania jej większej konkurencyjności. Tendencja ta jest zbieżna z wymogami przyspieszonej dzisiaj globalizacji, której musi towarzyszyć przyspieszona lokalizacja, tj. tłumaczenie i adaptacja, aby uzyskać zgodność z odpowiednimi normami lokalnymi, kulturowymi i językowymi.

Lista skrótów

- CSCW – (net-based) computer supported co-operative work
sieciowa współpraca komputerowa
- GPL - general-purpose language
język ogólny
- HLT – human language technology
technologia języka ludzkiego
- ICT – information and communication technology
technologia informacji i komunikacji
- IGO – intergovernmental organization
organizacja międzyrządowa
- LP - language planning
planowanie języka
- LSP - language for special purposes (patrz SPL)
język specjalny
- MCC - mobile computing and communication
mobilne technologie komputerowe i komunikacyjne
- NGO – non-governmental organization
organizacja pozarządowa
- NLP – natural language processing
przetwarzanie języka naturalnego
- NPO – non-profit organization
organizacja niezarobkowa
- SPL – special purpose language or specialised languages (patrz LSP)
język specjalistyczny
- STI – scientific-technical information
informacja naukowo-techniczna
- TDB – terminology database
baza danych terminologicznych
- TMS – terminology management system
system zarządzania terminologią
- UN – United Nations – ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

Wstęp

Podjęmowano wiele inicjatyw, które miały na celu zwrócenie uwagi na doniosłość terminologii w osiąganiu postępu. Doskonałym przykładem na poziomie regionalnym jest *Europejska Karta Języków Regionalnych lub Języków Mniejszości Narodowych* (1992), która wśród aspektów terminologii podkreśla wartość wielokulturowości i wielojęzyczności. Karta stanowi, iż ochrona i wspieranie rozwoju języków mniejszości jest całkowicie równoznaczne z zachowywaniem statusu języków urzędowych.

Okolo 2000 roku UNESCO wzmogło działania w kierunku ugruntowania większej świadomości co do ważnej roli języka w przeciwdziałaniu tzw. wykluczeniu cyfrowemu (digital divide) i w budowaniu społeczeństw wiedzy. Wykluczenie cyfrowe prawie niezmiennie występuje obok nierówności w dostępie do informacji i wiedzy, którym z kolei towarzyszy nierówna dostępność językowa. Nieadekwatna terminologia jest jednym z kluczowych czynników nierównej dostępności językowej, której wynikiem jest „analfabetyzm funkcjonalny” w kontekście dostępu do informacji i komputerów. Międzysektorowy i interdyscyplinarny program UNESCO **Initiative B@bel** uznał znaczenie wielojęzyczności i wielokulturowości w dobie Internetu, co zostało również podkreślone w *Powszechnej Deklaracji Różnorodności Kulturowej* (2001).

UNESCO wspierało również działania w kierunku upowszechnienia na świecie dostępu do treści elektronicznych (e-content) we wszystkich językach, doskonalenia językowych umiejętności użytkowników oraz stworzenia i doskonalenia narzędzi wielojęzycznego dostępu do Internetu. Osiągnięciu tego celu służyły również **Zalecenia na temat promocji i wykorzystania wielojęzyczności i powszechnego dostępu do cyberprzestrzeni** (przyjęte podczas Generalnej Konferencji UNESCO w Paryżu, październik 2003 r.). W dyskusjach poprzedzających te normotwórcze Zalecenia podkreślano, że język jest i pozostanie pierwszorzędnym środkiem komunikacji międzyludzkiej. Zalecenia dotyczą również takich aspektów terminologii, które pozostają w związku z rozwojem i promocją treści wielojęzycznych oraz komunikacji, informacji i wiedzy właściwych dla poszczególnych dziedzin.

W procesie zainicjowanym przez „Światowy Szczyt nt. Społeczeństwa Informacyjnego” UNESCO konsekwentnie położyła nacisk na język, w szczególności zaś na aspekty wielojęzyczności jako kluczowe elementy różnorodności kulturowej i powszechnego dostępu do informacji i wiedzy. W związku z tym rozwój terminologii w oświacie, nauce i kulturze stanowi klucz do rozwoju społeczeństwa wiedzy.

Dane szacunkowe dotyczące istniejących dzisiaj języków są zmienne, lecz przeciętna ich liczba wynosi między 6000 i 7000 (co nie obejmuje o wiele większej liczby dialektów i miejscowych odmian). Coraz większa liczba dowodów wskazuje na istnienie krytycznego

stosunku między możliwością użycia języka ojczystego we wszystkich zakresach kultury, nauki i gospodarki a społecznym i gospodarczym dobrobytem danej społeczności językowej. **Ludzie posługujący się językiem ojczystym, który nie jest (lub jest niedostatecznie) rozwinięty w zakresie terminologii i stosowania języków specjalnych (SPL) oraz ludzie, którym zabrania się używania języka ojczystego w szkolnictwie i kształceniu, w dostępie do informacji lub w miejscu pracy, znajdują się w sytuacji osób poszkodowanych.**

- vi -

Zwłaszcza mniejsze społeczności językowe (obejmujące różnego rodzaju mniejszości językowe) muszą wkładać więcej trudu niż otaczające je większe społeczności językowe, aby uniknąć marginalizacji ich rozwoju naukowo-technicznego i gospodarczo-przemysłowego – czynnika, który może ostatecznie doprowadzić do upadku społecznego i gospodarczego.

W większości przypadków ograniczenie użycia języka do sfery języka ludowego lub rodzowego oznacza, że język taki jest nieadekwatny do potrzeb komunikacji profesjonalnej. Analogicznie – język, który nie nadąża ze swoją terminologią w danej dziedzinie, naraża się z czasem na ryzyko utraty zdolności komunikowania się w tej dziedzinie.

W związku z tym istnieje potrzeba (ciągłego) planowania terminologii w wielu – a nawet we wszystkich – społecznościach językowych w zakresie konkretnych zadań prawnych, finansowych, i administracyjnych, w celu wsparcia tej działalności. Jednym z takich zadań jest realizowanie polityki terminologicznej na rzecz takich właśnie społeczności językowych.

Niniejsze *Wytoczne* mają na celu służyć pomocą metodologiczną w kształtowaniu i realizowaniu polityki terminologicznej opartej na wszechstronnym planowaniu języka. Podejmowane w tym kierunku wysiłki mają na celu wykorzystanie ich przez wszystkie kraje i społeczności językowe, począwszy od krajów rozwijających się i społeczności językowych dysponujących mniej doskonałymi zasobami terminologii po kraje rozwinięte, które mają znaczne zasoby terminologii, prowadzą działalność terminologiczną w wielu dziedzinach oraz na terenie których istnieją rynki produktów i usług terminologicznych.

W krajach lub regionach, gdzie współistnieją i współdziałają dwie lub więcej społeczności językowych, polityka terminologiczna powinna tę sytuację odzwierciedlać. Terminologia, podobnie jak język w ogóle, może również obejmować kwestie kontrowersyjne, zwłaszcza jeżeli dotyczą one kilku społeczności językowych. Wskazówki do rozwiązywania takich kwestii można znaleźć w Powszechnej deklaracji praw człowieka (1948), Międzynarodowym pakcie praw obywatelskich i politycznych (1966), Międzynarodowym pakcie praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych (1966) oraz w Deklaracji praw osób należących do mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych i językowych (Rezolucja 47/135 z 18 grudnia 1992 r. ONZ).

Mając na uwadze powyższe oraz fakt, że terminologia jest niezbędna w kontekście umiejętności korzystania z informacji – w tym również umiejętności funkcjonalnych, umiejętności korzystania z mediów, korzystania z techniki cyfrowej itp. – UNESCO zawarło umowę z organizacją Infoterm na powołanie grupy ekspertów w celu opracowania

niniejszych *Wytycznych polityki terminologicznej* , które stworzą systematyczne ramy dla decydentów i osób odpowiedzialnych za politykę w zakresie długodystansowego rozwoju danego kraju lub społeczności językowej. Współautorzy niniejszej publikacji mają odmienne korzenie kulturowe i społeczne oraz różne doświadczenia w zakresie projektowania, planowania i realizowania polityki terminologicznej, których kwintesencja stanowi istotę niniejszych *Wytycznych*.

Współautorzy opracowania

Alberts, Marietta (PanSALB, Afryka Południowa)
Antia, Basse (Uniwersytet Maiduguri, Nigeria)
Aksoriute, Albina (Litwa)
Budin, Gerhard (Uniwersytet Wiedeński, Austria)
Chan, Nelida (Kanada)
Drame, Anja (Infoterm, Niemcy)
Galinski, Christian (Infoterm, Austria)
Guo, Chuanjie (Chiny)
Hektor, Paul (UNESCO)
Hong, Gwi-Hyeon (Korea)
Papaev, Sergey (VNIKI, Rosja)
Plested Alvarez, Maria Cecylia (ICONTEC & Universidad de Antioquia, Kolumbia)
Pusztay, Janos (Węgry)
Rytsar, Bohdan (Ukraina)
Wright, Sue Ellen (Uniwersytet Stanu Kent, Instytut Lingwistyki Stosowanej, USA)

Wytyczne polityki terminologicznej

Kształtowanie i realizowanie polityki terminologicznej społeczności językowych

Spis treści

Od Autorów	i
Lista skrótów	iii
Wstęp	v
Współautorzy	vii
0 Języki pod wpływem globalizacji	1
1 Podstawowe pojęcia	3
2 Planowanie języka i planowanie terminologii	5
2.1 Planowanie języka	5
2.2 Planowanie terminologii	8
3 Kształtowanie i realizowanie polityki terminologicznej	14
3.1 Kształtowanie polityki terminologicznej	14
3.2 Realizowanie polityki terminologicznej	15
3.3 Budowanie kompetencji ludzkich	15
3.4 Rola krajowych instytucji terminologicznych	16
3.5 Inicjatywy prywatne	18
4. Przygotowanie, kształtowanie i realizowanie polityki terminologicznej	22
4.1 Etap I – Przygotowanie do podjęcia polityki działalności terminologicznej	23
4.2 Etap II – Kształtowanie polityki terminologicznej	26
4.3 Etap III – Realizowanie polityki terminologicznej	29
4.4 Etap IV – Utrzymywanie infrastruktury terminologicznej	31
Podsumowanie	32
Załącznik – Terminy użyte w <i>Wytycznych</i>	34
Bibliografia (wybór)	37

0 Języki pod wpływem globalizacji

Język jest najważniejszym narzędziem ludzkiej komunikacji. Język ludzki odgrywa również coraz ważniejszą rolę w komunikacji człowiek-maszyna i staje się coraz bardziej w tę komunikację zaangażowany. Jak wynika z doświadczeń ostatnich tysiącleci rozwoju ludzkości, język jest zjawiskiem niezwykle złożonym. Wbrew powszechnemu przekonaniu język nie jest jedynie narzędziem przekazu informacji. W swoim wymiarze kulturowym język jest ściśle związany z tożsamością zarówno społeczności, jak i osób. Dlatego trudno się dziwić, że w kwestiach związanych z językiem ujawniają się czasem ludzkie emocje.

Językoznawstwo rozróżnia język ogólny (GPL – lub język potoczny) i język specjalny (SPL – lub język specjalistyczny). Niniejszy dokument – nie lekceważąc wymiaru kulturowego i emocjonalnego – koncentruje się na języku specjalnym jako narzędziu:

- komunikacji dziedzinowej (tj. przedmiotowej lub zawodowej)
- reprezentacji wiedzy specjalistycznej (tj. przedmiotowej lub dziedzinowej); oraz
- dostępu do informacji specjalistycznej (tj. przedmiotowej lub dziedzinowej).

W tym kontekście mówi się o „językach specjalistycznych” (SPLs) różnych społeczności dziedzinowych, których udziałem jest wiedza w zakresie danego przedmiotu lub innego rodzaju wiedza. Przedstawiciele tej społeczności na ogół zgadzają się co do zasad ich językowej konwencji, która nie zawsze jest zgodna z zasadami konwencji języka ogólnego (GPL). Jako że współczesne społeczeństwo znajduje się pod dużym wpływem postępu naukowo-technicznego, języki specjalistyczne wywierają coraz większy wpływ na rozwój odpowiednich języków ogólnych.

Nauka i technika są podstawą rozwoju gospodarczego i społecznego, stąd wzajemne oddziaływanie języka i działalności gospodarczej jest w zasadzie całkiem oczywiste. Coraz częściej uznaje się, że „względna siła” języka danej społeczności językowej odzwierciedla – z biegiem czasu – działalność gospodarczą tej społeczności. Dlatego język specjalistyczny (SPL) jest prezentowany w szerszym niż dotąd zakresie w debatach poświęconych planowaniu języka oraz realizacji programów i polityki planowania języka. Jednakże w świetle znacznej złożoności planowania zarówno języka ogólnego, jak i specjalnego, można i wręcz należy oddzielać te dwa aspekty. Taka decyzja umożliwia lepszą organizację wdrażania programów i ich śledzenie. Programy rozwoju języka narodowego koncentrowałyby się na rozwoju języka ogólnego (GPL) i współdziałałyby z krajowymi programami rozwoju terminologii w odniesieniu do systematycznego rozwoju języka specjalistycznego (głównie przez planowanie terminologii).

Na tym etapie rozważań należy uznać, że terminologia jest bezsprzecznie głównym elementem stanowiącym o jakości języka specjalistycznego (SPL). Terminologia odgrywa fundamentalną rolę niezależnie od miejsca i czasu, w którym informacja i wiedza w danej dziedzinie jest:

- generowana (np. badana lub rozwijana);
- stosowana (np. w tekstach specjalistycznych);
- utrwalana i przetwarzana (np. w bazach danych);
- przekazywana (przez szkolenie lub nauczanie);
- realizowana (np. w technice lub przez transfer wiedzy); lub
- tłumaczona.

W wyniku tego planowanie terminologii powinno być postrzegane w dużo szerszej perspektywie strategicznej w zakresie innowacji, informacji i wiedzy, a także w zakresie strategii eContent. Społeczność językowa, której język nie wykształcił terminologii naukowej i technicznej, jest w sposób nieunikniony zmuszona do wykorzystania innego, bardziej rozwiniętego języka obcego dla potrzeb komunikacji dziedzinowej. Ponieważ obecnie komunikacja jest w ogóle w dużym stopniu wspierana przez technologie informacyjne i komunikacyjne (ICTs), brak terminologii powoduje pośrednio, lecz nieuniknienie, wykluczenie cyfrowe, które przejawia się w różnych postaciach.

Rozwój społeczeństw wiedzy jest przyspieszony przez rozwój technologii ICT, zwłaszcza przez scalanie technologii telekomunikacyjnych i komputerowych, z tendencją do zespalania mobilnych technologii komputerowych i komunikacyjnych (MCC). Ponieważ technologie ICT stają się coraz bardziej powszechne, podkreśla się potrzebę skutecznych metod ich stosowania. Koszty urządzeń i oprogramowania technologii ICT stopniowo zmniejszają się, podczas gdy koszty stworzenia „treści” i użytkowania stopniowo wzrastają. Te ostatnie to najczęściej „koszty ukryte”, które ponoszą nie tylko poszczególne instytucje i organizacje, lecz również społeczności językowe. Tutaj właśnie terminologia odgrywa główną rolę: dane terminologiczne są niezbędnymi elementami informacji i wiedzy dziedzinowej (obejmującej dużą część całej treści). W rezultacie planowanie terminologii, w połączeniu z systematycznym rozwojem związanych z nimi technologii języków ludzkich (HLTs), może wpłynąć na wzrost wykładnika skuteczności potencjałów strategicznych.

Względny poziom rozwoju kraju może być mierzony przeciętną umiejętnością jego obywateli w zakresie wykorzystywania informacji na rzecz transferu wiedzy i budowania kompetencji. Ponieważ dane terminologiczne stanowią główny element każdej informacji dziedzinowej i prezentacji wiedzy, osiągalność i dostęp do tych danych są krytycznymi czynnikami społeczno-gospodarczymi. Niniejsze „Wytyczne” wykorzystają doświadczenie nabyte przez wiele społeczności językowych i krajów prowadzących działalność w zakresie planowania języka i terminologii. Wytyczne zalecają, aby na pewnym etapie planowania języka przejść do systematycznie opracowanej i wdrażanej polityki terminologicznej w ramach komunikacji dziedzinowej.

1 Podstawowe pojęcia

Pojęcie **komunikacja** w niniejszym dokumencie jest ograniczone do oznaczania komunikacji międzyludzkiej, która obejmuje (werbalną) komunikację w formie ustnej i pisemnej oraz komunikację niewerbalną. **Komunikacja dziedzinowa** to komunikacja specjalistyczna – tj. naukowo-techniczna lub profesjonalna w takiej dziedzinie, która w sensie pragmatycznym obejmuje dziedziny nauki i techniki oraz inne zakresy wiedzy. Termin **komunikacja techniczna** nie został użyty tutaj w znaczeniu technologii komunikacyjnej, lecz w znaczeniu piśmiennictwa technicznego lub dokumentacji technicznej, tj. przygotowania dokumentów napisanych w języku specjalistycznym lub zawierających teksty w tym języku. **Planowanie terminologii** rozwija język głównie zgodnie z potrzebami i wymogami komunikacji dziedzinowej.

Język specjalny (SPL) – lub język specjalistyczny – oznacza język używany przez społeczności ekspertów obejmujący w mniejszym lub większym stopniu terminologię oraz konwencje językowe przyjęte w danej dziedzinie. Język SPL różni się w zmiennym stopniu od **języka ogólnego (GPL)** – lub języka potocznego, który oznacza język używany przez każdą społeczność głównie do potrzeb codziennych. Istnieją też różnego rodzaju odmiany języka (takie jak dialekty), których konwencje stanowią odchylenie od tzw. **normy językowej**. Norma językowa stanowi zbiór konwencji językowych uznanych za powszechnie stosowany standard w danej społeczności językowej. Języki ogólne (GPL) są językami poszczególnych społeczności językowych, natomiast języki specjalne (SPL) są językami specjalistycznymi używanymi przez społeczności ekspertów dziedzinowych w danych społecznościach językowych.

Technika znajduje coraz większe zastosowanie do języka: **inżynieria językowa** wyłoniła się jako dziedzina zajmująca się **przetwarzaniem języka naturalnego (NLP)**. Technologie wywodzące się z inżynierii językowej, zwane **technologiami języka ludzkiego (HLTs)**, wykorzystują wiedzę o języku do doskonalenia systemów komputerowych, które rozpoznają, rozumieją, interpretują i generują język ludzki we wszystkich formach, innymi słowy – do rozwoju zastosowań, które umożliwiają człowiekowi wchodzenie w bezpośrednią interakcję z komputerami.

Terminologia jako nauka jest dziedziną, która zajmuje się badaniem struktury, tworzenia, rozwoju, użycia i zarządzania **zasobami terminologicznymi** w różnych dziedzinach oraz opracowuje podstawy metodologiczne dla wielu zastosowań. **Narzędzia terminologiczne** – głównie oprogramowanie stosowane w terminologii – są używane do wykorzystywania danych terminologicznych do różnych celów. Na przykład **systemy zarządzania terminologią (TMSs)** służą jako narzędzia do utrwalania, przechowywania, przetwarzania i udostępniania danych terminologicznych zgodnie z uznanymi zasadami profesjonalizmu. Krajowa **baza danych terminologicznych (TDB)** może zawierać dane terminologiczne w jednym lub w wielu językach ustalone w danym kraju, w określonej społeczności językowej lub na szczeblu lokalnym w zależności od potrzeb poszczególnych społeczności. W planowaniu terminologii, zwłaszcza w ramach krajowej polityki terminologicznej, krajowa baza danych terminologicznych jest używana jako jedno z podstawowych narzędzi stosowania tej polityki. Tworzenie scentralizowanych baz danych terminologicznych jest

również skuteczną strategią dla przedsiębiorstw i innych organizacji lub instytucji, chociaż utrzymywanie dużych baz danych jest ostatnio coraz częściej zastępowane sieciami terminologicznych baz danych odpowiednio wybranych i połączonych.

Działalność terminologiczna ma na celu uzyskanie rozmaitych **produktów terminologicznych**, takich jak normy terminologiczne, słowniki języka specjalistycznego (SPL), glosariusze, bazy danych terminologicznych itp. Produkty terminologiczne i **usługi terminologiczne**, takie jak konsultacje terminologiczne i usługi szkoleniowe, informacja i dokumentacja terminologiczna, prace terminologiczne zlecane zewnętrznym wykonawcom, usługi informacyjne itp., są zazwyczaj sposobami realizacji krajowej polityki terminologicznej. W społecznościach językowych, które prowadzą rozwiniętą działalność terminologiczną, produkty terminologiczne i usługi terminologiczne służą potrzebom **rynku terminologicznego**, stworzonego przez użytkowników i dostawców produktów i usług terminologicznych.

Krajowa polityka terminologiczna jest strategią publiczną określoną na szczeblu instytucji podejmujących w danym kraju decyzje polityczne lub przez mniej lub bardziej autonomiczną społeczność językową (w kraju lub regionie obejmującym dwa lub więcej krajów) w celu zapewnienia rozwoju lub uregulowania zasad tworzenia nowych i istniejących zbiorów terminologicznych o różnym przeznaczeniu. Doświadczenie uczy, że różne grupy użytkowników poszukują danych terminologicznych o różnym stopniu złożoności i szczegółowości dla różnych celów. Z tego powodu względy oszczędnościowe nakazują od początku opracowywać dane terminologiczne z różnym przeznaczeniem dla różnych użytkowników i zastosowań. Pożądanym jest również wypracowywanie od samego początku krajowej polityki terminologicznej jako działalności wielojęzycznej i nieograniczonej. Odnosi się to również do polityki i strategii terminologicznej w sektorze prywatnym, obejmującym przedsiębiorstwa, organizacje pozarządowe, zawodowe stowarzyszenia itp.

2 Planowanie języka i planowanie terminologii

W tym rozdziale przeciwstawione zostały dwa rodzaje działalności: planowanie języka i planowanie terminologii, które dzisiaj w zasadzie uzupełniają się. Oba odzwierciedlają wiele kryteriów, między innymi kontekst polityczny i historyczną genezę używania języka, sytuację społeczno-gospodarczą, aspekty geolingwistyczne oraz czynniki demograficzne, kulturowe i psychologiczne, które mają znaczenie przy analizie partnerów społecznych (w tym również instytucje) i ich wzajemne związki.

2.1 Planowanie języka

W „Wytycznych” skoncentrowano się przede wszystkim na planowaniu terminologii, stąd tutaj jedynie krótkie wprowadzenie do teorii planowania języka (LP). Szczególny nacisk położono na przedstawienie pozycji terminologii w ramach języka i komunikacji. Szerszy zakres spraw związanych z planowaniem języka przedstawiony został w wielu publikacjach UNESCO.

2.1.1 Ogólny zarys teorii planowania języka

Może pojawić się pytanie o potrzebę, lub wręcz możliwość planowania języka. Gadelii (1999) uzasadnia planowanie języka w sposób następujący:

„Społeczeństwo rozwija się i język musi dostosować się do rzeczywistości. Podejmowane są decyzje polityczne, a to może oznaczać, że tworzone są nowe społeczności, które nie mają wspólnego środka komunikacji. Właśnie w takich przypadkach planowanie języka jest pożądane i rzeczywiście niezbędne”.

Historia nauki dostarcza wielu przykładów bardziej lub mniej udanej ingerencji w naturalny rozwój języka. Dopóki ta ingerencja dotyczy istniejącego języka naturalnego, mówimy o „planowaniu języka”. To, co dzisiaj znamy jako planowanie języka (LP), w przeszłości było określane jako glottopolityka, inżynieria językowa, regulacja języka lub rozwój języka. Po porównaniu 12 definicji, Cooper (1989) przedstawił swoją własną definicję:

“Planowanie języka odnosi się do świadomych działań, które mają na celu wywieranie wpływu na zachowanie innych osób w odniesieniu do nabywania, struktury lub funkcjonalnej alokacji ich kodów językowych”.

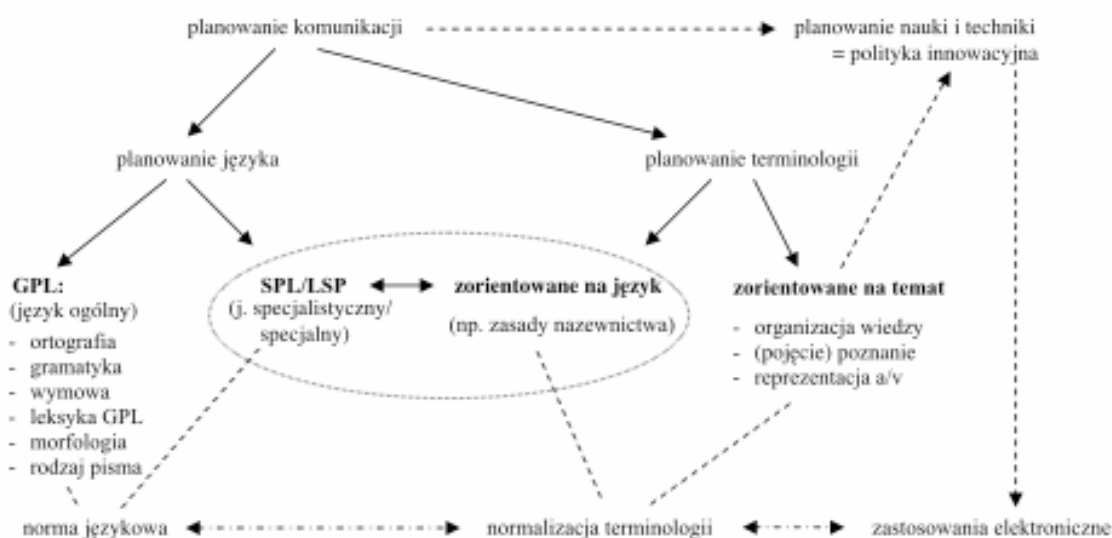
Sam Cooper mówi, że celowo wybrał bardzo szeroką definicję, aby uniknąć ograniczeń

związanych z działaniami urzędów państwowych, określonymi grupami docelowymi czy określoną metodologią.

Planowanie języka pociąga za sobą dzisiaj o wiele więcej działań, niż ukuwanie słów i terminów oraz obmyślanie reform pisowni. Włącza ekologiczne podejście do języka jako niezwykle istotnego elementu społeczeństwa ludzkiego i zawiera wielorakie czynniki socjolingwistyczne. Planowanie języka stanowi połączenie metod i podejść, obejmujących działalność w zakresie terminologii i leksykografii, zarządzanie terminologią, tłumaczenie i zarządzanie tłumaczeniem oraz, w coraz większym stopniu, stosowanie metodologii podejścia

opartego na korpusie języka (ekstrakcja terminów, analiza korpusu pod względem neologizmów ukutych w społecznościach dyskursu itp.). W tym obszarze również coraz większego znaczenia nabiera stosowanie technologii języka ludzkiego (HLTs).

Termin **planowanie komunikacji** został zaproponowany, aby objąć nim planowanie języka i wszelką inną działalność w zakresie planowania związaną z komunikacją międzyludzką, bez względu na to, czy działalność ta dotyczy języka w ścisłym tego słowa znaczeniu, czy ma szerszy charakter organizacyjny, techniczny i infrastrukturalny. Rys. 1 ilustruje planowanie komunikacji jako termin nadrzędny wobec planowania języka i planowania terminologii.

Rys. 1: Zarys wybranych pojęć planowania komunikacji

Rys. 1 przedstawia także zarys relacji między tymi pojęciami. Elementy wyszczególnione pod „GPL” stanowią część klasycznej definicji planowania korpusu. Planowanie korpusu obejmuje takie działania, jak projekt lub reformę ortografii (obejmującą normalizację pisowni), wybór rodzaju pisma, ustalenie wymowy słów, poszerzenie zasobów słownictwa lub terminologii, zmiany systemu gramatycznego, niwelowanie dialektu, wydawanie wypisów i podręczników ułatwiających nabycie umiejętności czytania i pisania, opracowywanie słowników, gramatyki i uproszczonych glosariuszy języków specjalistycznych (SPL), tworzenie literatury pięknej i wspieranie sztuk pięknych, jak również tworzenie instytucji językowych zajmujących się problemami językowymi. Planowanie języka obejmuje także aspekty związane ze planowaniem jego statusu, tj. przypisaniem języka do różnych dziedzin społeczeństwa (biznesu, edukacji, sądownictwa, administracji, mediów itd.).

2.1.2 Potrzeba planowania języka

Potrzeba planowania języka i polityki planowania języka może wywodzić się z różnych uwarunkowań w zakresie:

- wielojęzyczności: niewiele państw może twierdzić, tak jak Islandia, że są w zasadzie jednojęzyczne, podczas gdy dla większości państw na całym świecie normą jest wielojęzyczność. Aby skutecznie respektować prawa człowieka nawet państwa z jednym językiem urzędowym muszą uwzględnić obecność innych grup językowych, które mają status grup mniejszościowych w granicach tych państw i zająć się tymi grupami językowymi. Wiele państw, które decydują się uznać jeden język lub kilka języków za urzędowy środek komunikacji, podejmuje systematyczne działania w zakresie planowania języka. Jednakże konstytucje państw często nie podają wyraźnie, które języki uznane są za urzędowe. Obok języków uznanych za urzędowe w szkolnictwie lub w innych sektorach mogą być używane inne języki – w zależności od potrzeb lokalnych.
- edukacji: wciąż jeszcze miliony dzieci na całym świecie nie mogą korzystać z początkowego nauczania w języku ojczystym, którego znaczenie uznane zostało przez UNESCO już w latach 50-tych XX stulecia, ponieważ nauczanie początkowe odbywa się w językach obcych. Często nieużywanie języka ojczystego w nauczaniu przyczynia się do powstawania znacznego odsetka osób porzucających szkołę i do analfabetyzmu.
- technologii komunikacyjnych: jak stwierdzono powyżej, istnieje coraz większa potrzeba zmniejszenia różnic między krajami rozwiniętymi a rozwijającymi się wynikających z wykluczenia cyfrowego. Planowanie języka obejmuje podjęcie decyzji w sprawie języków, jak i rozwoju tych języków, które będą używane w mediach elektronicznych, na przykład poprzez stosowanie technologii języka ludzkiego (HLT).

Obok tych czynników język – szczególnie w społeczeństwie wielojęzycznym – jest jak bogactwa naturalne, a więc ma ważne znaczenie dla gospodarki kraju i dobrobytu jego obywateli. Należy zatem traktować język jak integralny element planu rozwoju społecznego, gospodarczego i kulturowego państwa. Język, tak jak inne zasoby – jeśli jest odpowiednio zarządzany – ma zdolność tworzenia miejsc pracy.

2.1.3 Cele planowania języka

Najważniejsze zadania i cele planowania języka obejmują między innymi:

- kontrolę wysokiego wskaźnika niepowodzeń i opuszczania szkoły przez dzieci w wieku szkolnym w środowiskach wielojęzycznych oraz poprawę dostępu do państwowego szkolnictwa poprzez umożliwienie wdrażania nauczania języka ojczystego, jak również nauczanie w języku ojczystym, szczególnie na poziomie przedszkolnym i na poziomie szkoły podstawowej;
- tworzenie optymalnego środowiska nauczania przez zapewnianie nauki matematyki i przedmiotów nauk ścisłych w języku zrozumiałym dla uczącego się;

- podwyższanie kwalifikacji urzędników, pracowników, naukowców, pracowników badawczych, nauczycieli, a nawet wykwalifikowanych robotników, co obejmuje inwestowanie w gospodarczą siłę kraju;
- uwydatnianie kulturowej różnorodności i indywidualności w państwie poprzez promowanie sztuki w różnych językach;
- zapobieganie niezadowoleniu o charakterze etnicznym i politycznym części społeczeństwa poprzez tworzenie środowiska opartego na zasadzie równości języków, tj. równego traktowania wszystkich języków w kraju, szczególnie w urzędowych sektorach społeczeństwa, takich jak ustawodawstwo, wymiar sprawiedliwości, administracja publiczna i edukacja, uwzględniając różne etapy rozwoju współistniejących języków;
- zapewnianie demokracji poprzez przyznawanie obywatelom praw w zakresie możliwości zdobywania informacji i dokonywania własnych wyborów politycznych;
- zmniejszanie wykluczenia cyfrowego poprzez rozwijanie języków używanych w mediach elektronicznych i w ten sposób wspieranie rozwoju technologii języka ludzkiego (HLTs), tłumaczenia maszynowego itd.;
- udostępnianie członkom społeczności językowej leksykonów, podręczników, dzieł sztuki, podręczników szkolnych, gazet itp. w ich pierwszym języku.

2.2 Planowanie terminologii

W przeciwieństwie do planowania językowego, które może rozpocząć się nawet na poziomie rozwoju języka, gdy nie istnieją jeszcze żadne formy języka pisanego ani normy językowe, planowanie terminologii opiera się na istniejących normach językowych i pewnej gramatycznej i ortograficznej stabilności języka pisanego. Na takiej podstawie planowanie terminologiczne może w sposób świadomy i systematyczny rozwijać język specjalistyczny, zgodnie z potrzebami i wymogami komunikacji dziedzinowej, w sytuacji gdy codziennie powstaje ogromna liczba nowych terminów technicznych w setkach języków na całym świecie. Terminy te tworzą terminologie, na które składają się zbiory terminów o specjalistycznych znaczeniach (pojęciach) używanych w językach specjalistycznych poszczególnych dziedzin. Z jednej strony rozwój terminologii jest zjawiskiem naturalnym i nieuniknionym, lecz z drugiej może być to docelowa inicjatywa będąca częścią rozwoju języka i narzędziem, dzięki któremu realizowane są strategie przemian społeczno-gospodarczych.

Aby zrozumieć czym jest terminologia, należy przyjrzeć się następującej słownikowej definicji freonu (CFC), która została omówiona w ostatniej książce na temat planowania językowego (ANTIA 2000):

„CFC to niepalny, nietoksyczny i niewchodzący w reakcje syntetyczny związek chemiczny stosowany od lat 30-tych jako ciecz robocza w lodówkach i jako gaz nośny w aerozolowych rozpylaczach. Obecnie uważa się, że gaz ten jest szkodliwy dla warstwy ozonu w atmosferze

ziemskiej i jest główną przyczyną tzw. efektu cieplarnianego [...]. Molekuły CFC, które dostają się do atmosfery, rozpadają się pod wpływem ultrafioletowego promieniowania słonecznego w wyższych warstwach atmosfery tworząc chlor, który wchodzi w reakcję z ozonem”.

Przyjmijmy, że powyższy cytat jest amalgamatem dwóch pochodnych wariantów tekstowych: pierwszy składa się wyłącznie z **elementów tekstowych (słów)** podkreślonych **czarną czcionką** (tak jak na powyższym przykładzie), a drugi składa się wyłącznie z tekstu specjalistycznego wyróżnionego **kolorem szarym**. Podczas gdy elementy tekstu wyróżnione czarną czcionką nie stanowią sobą żadnego sensu, to szare elementy tekstu są zrozumiałe dla osób interesujących się takimi zagadnieniami jak chemia z zakresu ochrony środowiska (ze względu na semantyczne relacje skojarzone ze sobą poprzez, w pewnym sensie intuicyjne, pojmowanie gramatyki angielskiej). Wyjaśnienia tego zjawiska należy szukać w funkcjonowaniu terminów – mają one bowiem w sobie zakodowaną istotę wiedzy dziedzinowej. Elementy języka ogólnego (GPL) spełniają w cytacie rolę syntaktycznej zaprawy murarskiej, która cementuje istotne elementy składowe w konsekwentną i spójną całość.

Poza tym, że terminy (i pojęcia, do których się odnoszą) pełnią kluczową rolę w samym procesie rozumienia, są one także niezbędne z wielu innych powodów (zilustrowanych powyższym cytatem), takich jak:

- Tłumaczenie: jakiemu terminowi w waszym języku odpowiada termin freon?
- Pozyskiwanie informacji: w jaki sposób możemy poszukiwać niektórych informacji za pomocą wyszukiwarek internetowych, na przykład tekstów o podobnej tematyce?
- Dokumentowanie: w jaki sposób dany dokument ma zostać zaklasyfikowany w biurowym archiwum, aby zawsze mógł zostać odnaleziony i po latach wykorzystany?
- Komunikacja: w jaki sposób ja, jako student, nauczyciel, specjalista ds. ochrony środowiska itp. aż do ustawodawcy czy obywatela, otrzymuję czy przekazuję informacje i wiedzę zawarte w powyższym tekście?
- Edukacja: w jaki sposób uczniów, studentów, stażystów, ekspertów itp. uczyć wysoce specjalistycznych zagadnień?

Dlatego też planowanie terminologii może mieć na celu wiele zastosowań i może być realizowane w kontekstach, w których jest prowadzona lub wymagana także większość innej działalności terminologicznej. Wynika z tego, że nie można tutaj przecenić potrzeby systematyczności i koordynacji.

2.2.1 Metody tworzenia terminów w procesie planowania terminologii

Terminy mogą składać się z prostych słów lub skomplikowanych wyrażeń (tzn. terminów wielowyrazowych) o specyficznych morfo-syntaktycznych i morfo-semantycznych cechach, które mogą w pewnych okolicznościach nie być znane w języku ogólnym, lecz mogą być charakterystyczne dla pewnych dziedzin. Ponadto, musimy odróżnić rozmaite rodzaje określeń od samych terminów (nie mówiąc o elementach terminów). Co więcej – odróżnienie

słów od terminów, terminów od nieterminów i nazw od terminów zawsze sprawia trudność. Tworzenie terminów zależy od roli funkcji, jaką pełnią określenia w dziedzinie komunikacji. W analizie korpusu ekstrakcja i identyfikacja terminów są trudnymi procesami. Pomimo intensywnych badań nie udało się opracować całkowicie wiarygodnych modeli i odpowiadających im algorytmów. Niemniej jednak istnieją takie metody i narzędzia technologii języków ludzkich (HLT), które przyniosły zadawalające wyniki w zakresie identyfikacji i ekstrakcji terminów z korpusów, więc należy je w razie potrzeby stosować (ze świadomością ich inherentnych ograniczeń).

Interakcja pomiędzy językiem specjalistycznym a językiem ogólnym jest szalenie dynamiczna. Między tymi językami istnieje stały przepływ terminologii w obu kierunkach:

- Determinologizacja: terminy specjalistyczne są wchłaniane przez język ogólny jako słowa powszechnie znane;
- Terminologizacja: zwykłe słowa stają się terminami lub ich częścią;
- Bieżące zasady tworzenia terminów: poniższe podstawowe zasady semiotyczne mają w zasadzie zastosowanie do „wszystkich” języków. Zasady te koncentrują się na systematycznej naturze terminologii, u której podstaw leżą sieci pojęciowe, w tym wymiar kognitywny, aspekty reprezentacji wiedzy itp.:
 - przejrzystość (a nieprzejrzystość);
 - spójność;
 - ścisłość;
 - zwięzłość (ekonomia językowa);
 - możliwość tworzenia form pochodnych;
 - poprawność językowa;
 - pierwszeństwo dla języka ojczystego (z wyłączeniem tych specjalizacji i języków, w których istnieją inne tradycje, na przykład dotyczące zastosowania łaciny lub greki w niektórych dyscyplinach).
- Metody tworzenia terminów:
 - Tworzenie nowych form:
 - formy pochodne;
 - połączenia;
 - skróty;
 - Stosowanie istniejących form:
 - konwersja (zmiana części mowy zwana czasem rekatoryzacją)
 - terminologizacja (przypisywanie nowego, często analogicznego lub metaforycznego znaczenia istniejącym terminom w obszarach ze sobą powiązanych lub w przypadku słów z języka ogólnego);
 - transfer semantyczny w ramach języka specjalistycznego
 - zapożyczenia interdyscyplinarne (metafory)
 - Zapożyczenia międzyjęzykowe:
 - zapożyczenia bezpośrednie;
 - zapożyczenia tłumaczone.

Wyżej wymienione metody muszą zostać ocenione pod względem ich przydatności w każdym z języków. Zasady semiotyczne mogą pełnić funkcję wytycznych w zakresie zastosowania metod tworzenia terminów. Niektóre z zasad są ze sobą sprzeczne, co w wielu przypadkach ich zastosowania musi zakończyć się kompromisem (np. przejrzystość a zwięzłość terminów). Takie i wiele innych szczegółów omawia norma ISO 704 i inne odnośne normy międzynarodowe (patrz bibliografia).

Obecne problemy i wyzwania związane z procesem tworzenia terminów obejmują także rozbieżności w zakresie ogólnego modelu językowego w morfologii, różnorodność i niespójności zasad obowiązujących w różnych dziedzinach (zwłaszcza w naukach przyrodniczych z ich szczególną nomenklaturą), brak uszczegółowienia opisów wielu języków, wreszcie potrzeba pełnej kodyfikacji tych języków (np. przez planowanie języka) w celu stworzenia skutecznych reguł rozwoju terminologii, w szczególności w odniesieniu do ortografii, pisowni, wymowy i gramatyki. Zastosowania technologii języków ludzkich (HLT) wymagają zautomatyzowanych modeli do tworzenia terminów w przetwarzanych językach.

2.2.2. Deskryptywna i preskryptywna działalność terminologiczna

Język bezustannie wzbogaca się o nowe terminy, wprowadzane albo po to, aby uzupełnić lukę powstałą wskutek wprowadzenia nowego pojęcia, albo dla zastąpienia nowego, mniej skutecznego terminu. Istnieją dwa podejścia do tej ewolucji terminologii: deskryptywna i preskryptywna działalność terminologiczna. Działalność deskryptywna ogranicza się do obserwacji i analizy pojawiania się terminów, natomiast działalność preskryptywna jest porozumieniem użytkowników o przyjęciu terminu do wspólnego, wielokrotnego stosowania w danych okolicznościach. Na działalność preskryptywną składają się: unifikacja, normalizacja i harmonizacja terminologii. Do normalizacji terminologii mogą skłaniać rozmaite względy gospodarcze albo względy bezpieczeństwa.

Normalizacja terminologii niemal zawsze wiąże się z dokonywaniem wyboru między konkurencyjnymi terminami. Na wybór wpływa szereg czynników, np. względy gospodarcze (wybiera się dany termin, ponieważ jest mniej nieporęczny, niż inne), względy precyzji (termin jest jaśniejszy i bardziej przejrzysty niż inne), czy poprawność (termin może budzić niepożądane skojarzenia albo mieć polityczne konotacje).

Normalizacja terminologii obejmuje dwa odrębne aspekty, odzwierciedlające dwie odmienne infrastruktury. Normalizacja terminologicznych zasad i metod następuje w ramach poziomych infrastruktur w tym sensie, że przebiega przez wszystkie dziedziny. Natomiast normalizacja terminologii w obrębie poszczególnych dziedzin (tj. działalność terminologiczna, dziś prowadzona przede wszystkim w ramach komitetów technicznych) odzwierciedla struktury pionowe. Rozumie się samo przez się, że normalizacja terminologii powinna opierać się na zasadach i metodach normalizacji, które z kolei powinny być oparte na teorii naukowej. Na szczeblu międzynarodowym Komitet Techniczny ISO/TC 37 – „Terminology and language and content resources” [Terminologia, zasoby językowe i treściowe]” zajmuje się normalizacją zasad i metod działalności terminologicznej.

2.2.3 Zarządzanie terminologią

Jak już wspomniano, terminologia jako nauka jest dziedziną wysoce interdyscyplinarną. Z tego względu praktyka terminologii wymaga współpracy specjalistów z rozmaitych dziedzin. Choćby ze względu na objętość danych terminologicznych pożądana jest współpraca i podział pracy i zasobów między jak największą liczbą osób:

- Terminografia a leksykografia: zgodnie z klasyczną definicją terminografia jest oparta na pojęciach, natomiast leksykografia – na słowach. W rzeczywistości nie ma wyraźnego rozgraniczenia: istnieje wiele hybrydowych metod, co prowadzi do drobnych różnic w procesie workflow i – co ważniejsze – do anomalii w strukturach danych. Obserwujemy upodobnianie się metod w zakresie orientacji na słowa/znaczenia i orientacji na terminy/pojęcia. Podejmuje się działania mające na celu ułatwienia współpracy między niejednorodnymi systemami.
- Deskryptywne a preskryptywne sposoby działania: na wczesnych etapach zarządzania terminologią na ogół dokumentuje się odmienności w obrębie kulturowych, językowych, dyscyplinarnych, zawodowych i grupowych granic i ponad nimi; w drugiej fazie często zachodzi konieczność zredukowania tej złożoności ze względu na konkretne potrzeby, poprzez normalizację terminologii albo harmonizację terminologii w przypadkach leksykalnej fragmentacji na tym samym poziomie społecznego rejestru.

Terminografia jest procesem dokumentowania informacji terminologicznych. Tę działalność prowadzi się na poziomach jednego, dwóch i wielu języków. Zasady, określane przez cel i zastosowanie, decydują o układzie słowników technicznych, glosariuszy i innych produktów terminograficznych tworzonych dla rozmaitych docelowych odbiorców (dla potrzeb oświaty, środków masowego przekazu, itp.). Jeśli chodzi o „znaczenie” i terminografię, najważniejsze są:

- Pojęcia i struktury pojęciowe: pojęcia są konstruktami mentalnymi (jednostkami poznawczymi). W wiedzy dziedzinowej struktury pojęciowe stanowią podstawę terminologii. Z językowego punktu widzenia znaczeniem terminu jest pojęcie przez ten termin oznaczone. We wszystkich obszarach działalności zawodowej i we wszystkich formach komunikacji zawodowej pojęcia powstają i bezustannie ewoluują. Motorem tworzenia pojęć są także konwencje kulturowe, a język jest głównym przejawem kultury. Złożoną i dynamiczną interakcję między tworzeniem terminów i tworzeniem pojęć należy uwzględniać na wszystkich etapach rozwoju terminologii i terminografii.
- Definicje, konteksty, przykłady: chociaż rozróżnia się różne rodzaje definicji – intensjonalne, ekstensjonalne, cząstkowe, funkcjonalne, operacyjne itp. – w usystematyzowanej działalności terminologicznej tym, co odzwierciedla system pojęć, są wzajemnie powiązane definicje. Wielowymiarowy system pojęć wymaga definicji, które tworzą mapę rozmaitych cech albo kryteriów dystynktywnych. Zachodzi zatem potrzeba sformułowania zasad i/lub oceny/rewizji definicji (patrz: ISO 704, Wright/Budin, 1997: „Dos and Dont's of definition writing”).

- Konteksty (włącznie z definiującymi i ilustrującymi): w środowisku zarządzania terminologią konteksty ilustrują funkcję terminu w dyskursie, tzn. są elementami tekstu. Dokumentowanie rozmaitych funkcji kontekstów jest wysoce przydatne i tam, gdzie brak czasu na formułowanie obszernych definicji, dokumentowanie kontekstów stanowi pożyteczną alternatywę, zwłaszcza przy stosowaniu analizy korpusu w celu stworzenia wielkich korpusów w krótkim czasie. Konteksty wspierają definicje i niekiedy (gdy brak definicji) są jedyną dostępną informacją. Są cenne nawet wtedy, gdy definicje istnieją, ponieważ wykazują, że w danym przypadku definicja jest poprawna. W każdym razie można je uważać za autentyczne źródło analizy stosowania terminów oraz ich kolokacji.

Porównawcza działalność terminologiczna i kolektywna praca terminologiczna obejmują dwa podstawowe podejścia do zarządzania terminologią:

- Porównawcza działalność terminologiczna polega na badaniu terminów i pojęć używanych w różnych językach, w celu ustalenia tak zwanych „ekwiwalentnych” terminów, które mają być zalecane w zasobach lub w normach terminologicznych. Ten proces często ujawnia brak ciągłości struktur pojęciowych i terminologicznego uzusu między różnymi społecznościami językowymi. Przy badaniu problematycznej kwestii „ekwiwalencji” w ramach kontekstu pragmatycznego (w przeciwieństwie do filozoficznego) często właściwe jest podejście funkcjonalne. Należy poddać badaniu tekstową i komunikacyjną równoważność jako przeciwieństwo ekwiwalencji terminologicznej albo leksykalnej. Na tym etapie porównawczej analizy terminologii wymagane jest pełne udokumentowanie badania i dyskusja na forum komitetu w zakresie wszystkich badanych języków. W ten sposób tworzy się jedyną w swoim rodzaju bazę wiedzy i system wspierania decyzji.
- W kolektywnej pracy terminologicznej najlepsze rezultaty – zwłaszcza w zakresie rozwoju języka i normalizacji terminologii – osiąga się poprzez współpracę na forum komitetów, lingwistów, terminologów i specjalistów z danej dziedziny. Specjaliści ci mogą zazwyczaj wnieść do złożonego zadania różne rodzaje wiedzy i doświadczenia:
 - wiedzę o dziedzinie (wiedza pojęciowa),
 - wiedzę lingwistyczną (wiedza ogólna i o danym języku);
 - wiedza terminologiczna (znajomość metod działania, łącząca te dwa rodzaje wiedzy).

3. Kształtowanie i realizowanie polityki terminologicznej

Przedstawiona w wytycznych metodologia podkreśla potrzebę systematycznego projektowania, kształtowania, realizowania, stosowania, promowania i stałego prowadzenia polityki działalności terminologicznej mającej wyraźne cele, perspektywy, obszary stosowania i adresatów. W związku z tym należy mieć na uwadze zarówno wykorzystanie sieci informacyjnych dla wsparcia polityki terminologicznej, jak i fakt, że wsparcie ze strony polityki terminologicznej zwiększa efektywność sieci informacyjnych. Tworzenie infrastruktur organizacyjnych i technicznych w związku z polityką terminologiczną jest w pierwszym rzędzie środkiem służącym realizacji jej celów i perspektyw w odniesieniu do konkretnych ogólnych lub szczególnych obszarów zastosowania i adresatów.

3.1 Kształtowanie polityki terminologicznej

W procesie formułowania polityki terminologicznej można – nie tracąc z pola widzenia głównego celu, jakim jest rozwój terminologii – skoncentrować się na rozwoju:

- powiązanego z nią ogólnego języka jako środka ogólnej komunikacji dziedzinowej,
- specjalnych języków niektórych dziedzin przedmiotowych w danym języku; albo
- połączenia tych dwóch aspektów.

Jednak na takie podejście może silnie wpływać sytuacja językowa, w której ma być stosowane. Przy kształtowaniu polityki terminologicznej zgodnie z niniejszymi wytycznymi może wystąpić konieczność uwzględnienia wielu różnych sytuacji.

W obrębie tej samej społeczności językowej może wystąpić konieczność rozwijania terminologii w niektórych SPL, podczas gdy w innych SPL potrzebna jest harmonizacja istniejących – a zatem konkurencyjnych – terminologii. Niektóre społeczności językowe, odizolowane w pewnych geograficznych częściach kraju, mogą współistnieć z innymi społecznościami językowymi – albo tworzyć mniej lub bardziej autonomiczne mniejszości językowe. Są społeczności wykraczające poza aktualne państwowe granice dwóch lub więcej krajów – niekiedy mające różny status w różnych regionach – albo rozrzucone po wielu krajach. Czasem język, będący w jednym lub kilku krajach językiem mniejszości, jest odcięty od rozwoju języka większości w kraju swego pochodzenia. Zdarza się, że takie społeczności mniejszości językowych mają autonomiczny lub pół-autonomiczny status w kraju, w którym żyją – a wówczas tworzą szczególne terminologiczne udużnienia, aby dostosować się i pokojowo współistnieć z otaczającą je społecznością lub społecznościami języka większości. W innych przypadkach są, w mniejszym czy większym stopniu, całkowicie zależne od rozwoju języka w kraju pochodzenia.

Niniejsze Wytyczne są adresowane do czytelników o różnym językowym podłożu – od wielkich krajów, dążących do ustanowienia krajowej polityki terminologicznej, przez małe i średnie kraje z jedną lub kilkoma językowymi społecznościami, po najmniejsze językowe i inne społeczności, którym potrzebna jest polityka terminologiczna.

Poszczególne społeczności językowe mają różne potrzeby w zakresie budowy instytucji i potencjału ludzkiego jako elementów procesu projektowania, kształtowania i realizowania polityki terminologicznej dostosowanej do danej kultury, społeczeństwa i innych warunków.

3.2 Realizowanie polityki terminologicznej

Prowadzący politykę terminologiczną stoją obecnie przed poważnym wyzwaniem, jakim jest wypracowanie nowych sposobów i środków zapewniania i wykorzystywania źródeł informacji w planach jej rozwoju. W odpowiedzi na to wyzwanie polityka terminologiczna najczęściej powinna wspierać, lub nawet opierać się na polityce krajowej w innych zakresach, takich jak polityka informacji lub wiedzy, polityka edukacji, polityka budowania instytucji i kompetencji, polityka techniki i innowacji itp.

Polityka terminologiczna wywiera praktycznie wpływ na całą sferę życia zawodowego, edukację i kształcenie, system ochrony zdrowia itp., czyli na wszystkich ludzi młodych i starszych, którzy muszą zrozumieć lub nabyć określoną wiedzę specjalistyczną. W większości przypadków wskazane jest zapewnienie aktywnego uczestnictwa instytucji najbardziej zaangażowanych w politykę planowania języka. Pożądane byłoby wreszcie zaangażowanie w ten proces także całej społeczności językowej.

Niniejsze *Wytyczne* w dużej mierze są zbieżne z modelem realizacji narodowej polityki informacyjnej, opisanym w publikacji UNESCO PGI-90/WS/11:

Montviloff, Victor. *National Information Policies*. [Krajowa polityka informacyjna]. Zbiór zasad kształtowania, ustalania, realizowania i działania krajowej polityki informacyjnej. Paryż: UNESCO, 1990.

Jednakże, z uwagi na to, że *Wytyczne* często stosować się będzie na poziomie regionalnym lub lokalnym oraz często w odniesieniu do jednej lub więcej niż jednej społeczności językowej, omawiany model należy uprościć. W przypadku stosowania go na dużą skalę, na poziomie krajowym w odniesieniu do większej liczby społeczności językowych, korzystać należy zarówno z wymienionej publikacji, jak i z niniejszych *Wytycznych*.

3.3 Budowanie kompetencji ludzkich

W każdej polityce terminologicznej istotne znaczenie ma budowanie instytucji i kompetencji. Infrastruktura terminologiczna może okazać się niezbędna już na wczesnym etapie tworzenia programów planowania terminologii. Właśnie wtedy zaistnieje potrzeba zaangażowania terminologów, w szczególności zaś specjalistów w zakresie polityki terminologicznej, aby uniknąć trudności w realizowaniu polityki terminologicznej. Należy więc wtedy wypracować plan systematycznego działania w zakresie budowania kompetencji, ułatwiający szkolenie ekspertów terminologów niezbędnych do realizacji wszystkich aspektów ukształtowanej polityki terminologicznej oraz do prowadzenia wszelkiej innej działalności terminologicznej uznanej w tym kontekście za istotną.

Ponieważ w każdej dziedzinie przybywa terminów wraz z każdym nowym wynalazkiem, informacje rozpowszechnia się i wiedzę nabywa się za pomocą terminologii. Stworzenie

odpowiednich terminów naukowych, technicznych, w zakresie edukacji i gospodarki winno być wspólnym zadaniem określonych grup zainteresowania i specjalistów z całej społeczności językowej. W mniejszych krajach lub społecznościach językowych w fazie rozwijającej się terminologii, na pierwszym etapie realizowania polityki terminologicznej, priorytet powinno mieć wypracowanie terminów podstawowych, najpilniej potrzebnych. Mogą to być terminy z zakresu systemu edukacji, lecz być może również – higieny i zdrowia publicznego, systemu transportu publicznego itp. W związku z tym może zachodzić potrzeba ustalenia priorytetów określających, w których dziedzinach należy zastosować politykę terminologiczną w pierwszej kolejności.

W procesie tworzenia terminologii podstawową rolę często odgrywają tłumacze techniczni, ponieważ w procesie tłumaczenia to oni często proponują wprowadzenie do języka docelowego nowych terminów na podstawie nowych terminów występujących w języku źródłowym. Proces tworzenia i wprowadzenia terminologii zawsze wymaga ścisłej współpracy terminologów, specjalistów w danych dziedzinach, językoznawców, tłumaczy i edukatorów. Należy podjąć skoordynowane wysiłki, aby uniknąć ewolucji sprzeczności między wybranymi terminami. Wykorzystanie języków mniejszości etnicznych, grup marginalizowanych lub języków rozwijających się w danym kraju daje możliwość docenienia i połączenia technologii miejscowych z nowoczesną techniką. W ten sposób wspieranie rozwoju języka sprzyjać może zachowaniu dziedzictwa kulturowego oraz bogactwa różnorodności kraju.

Jeżeli w planach przewidziano tworzenie instytucji terminologicznych, należy liczyć się z potrzebą szkolenia pracowników specjalizujących się w zarządzaniu przedsięwzięciami oraz pracami terminologicznymi i terminograficznymi. Z jednej strony działania terminografów, którzy potrafią ekstrahować terminy, dokumentować je zgodnie z określonymi zasadami i praktyką terminograficzną oraz sporządzać projekty list terminologicznych, mogą wymagać ścisłej współpracy ze specjalistami w danej dziedzinie. Z drugiej strony terminolodzy będą musieli prowadzić badania dotyczące zasad i praktyki tworzenia terminów wtórnych. Naturalnie wszyscy eksperci terminolodzy powinni posiadać rzetelną wiedzę na temat zasad ortografii, pisowni i słowotwórstwa danego języka.

W tym kontekście nie wolno lekceważyć znaczenia wkładu ze strony osób prywatnych. Specjaliści zdają sobie sprawę z konieczności sprawnego porozumiewania się ze specjalistami pracującymi w innych dziedzinach a także z osobami nie będącymi specjalistami. Przede wszystkim, jednak, muszą sprawnie porozumiewać się w swojej dziedzinie i używać przy tym jednoznacznej terminologii. Dlatego też specjaliści w danej dziedzinie mogą przejawiać chęć przystąpienia do projektów terminologicznych oraz tworzenia słowników technicznych w reprezentowanych przez siebie dziedzinach tematycznych. Często osoby takie, nie będąc terminologami ani terminografami, potrzebować będą pomocy w terminologicznym procesie tworzenia terminów, dokumentowania ich w usystematyzowany sposób oraz tworzenia zbioru danych terminologicznych dla poszczególnych dziedzin tematycznych.

3.4 Rola krajowych instytucji terminologicznych

Rolą instytucji zajmujących się świadczeniem usług terminologicznych jest doradzanie i wspieranie instytucji rządowych w kształtowaniu, rozwijaniu, realizowaniu i utrzymywaniu

strategii dotyczącej terminologii i jej rozwoju. Zdarza się, że jedna instytucja terminologiczna świadczy takie usługi na rzecz jednego lub więcej niż jednego kraju. Zdarza się też, że kilka różnych instytucji na poziomie krajowym i regionalnym świadczy usługi terminologiczne, wykonując je w ramach swej podstawowej działalności. Czasami instytucje działające w określonej dziedzinie również świadczą usługi terminologiczne.

Instytucje terminologiczne służą doradztwem w zakresie polityki terminologicznej i innych zagadnień dotyczących terminologii i języków specjalistycznych (SPL). Mogą one ustanawiać oraz dokonywać oceny istniejących reguł terminograficznych w celu stworzenia urzędów i wdrożenia ujednoczonych procedur gromadzenia, dokumentowania, systematyzowania, ujednoczania i rozpowszechniania informacji terminologicznych dla różnych społeczności językowych w kraju. Instytucje terminologiczne mogą również służyć informacjami dotyczącymi konwencji języka specjalistycznego oraz zagadnień terminografii. Ponadto, mogą one koordynować, wspierać i ułatwiać realizację przedsięwzięć służących rozwojowi języków specjalistycznych, udostępniać urządzenia i produkty terminologiczne odpowiednim systemom informacji i komunikacji, np. przez stworzenie i zarządzanie terminologiczną bazą danych (TDB). W epoce powstawania sieci tworzonych z sieci mogą one przybrać postać „wirtualnej” centralnej terminologicznej bazy danych (TDB), na którą składać się będzie sieć rozproszonych baz danych.

Celem krajowych instytucji terminologicznych mogłoby być zapewnianie wszystkim obywatelom większych możliwości przez dostarczanie terminologii, która ułatwia komunikację na różnych poziomach, w różnych zakresach przedmiotowych i dziedzinach działalności. Ich celem mogłoby być również dostarczanie odpowiednich wielojęzycznych produktów terminologicznych z różnych dziedzin, koordynowanie tworzenia zasobów terminologicznych oraz zewnętrznych zbiorów terminologicznych, tworzenie partnerstwa ze współpracownikami i uczestnikami przedsięwzięcia, zarządzanie krajową terminologiczną bazą danych (TDB) oraz, być może, rozpowszechnianie informacji terminologicznych na rzecz użytkowników, klientów i współpracowników za pomocą list terminologicznych, słowników technicznych i mediów elektronicznych. Oprócz ułatwiania komunikacji naukowej, ekonomicznej i technicznej, krajowe instytucje terminologiczne mogłyby odgrywać ważną rolę w transferze wiedzy i w zapewnieniu w ten sposób większych możliwości obywatelom, przez zwiększenie ich kompetencji naukowych, gospodarczych i technicznych oraz ich ogólnych kompetencji językowych.

Krajowa instytucja terminologiczna musi czasem stać się instancją koordynującą terminologię na szczeblu krajowym, ponieważ zapotrzebowanie na terminologię stale rośnie. W takim przypadku ważna będzie sprawna koordynacja i zarządzanie procesem workflow w zakresie dokumentacji terminów w celu uniknięcia dublowania pracy oraz docelowo wspieranie normalizacji. Krajowa instytucja terminologiczna może ułatwiać na poziomie krajowym dokumentowanie wkładu różnych społeczności do terminologii danego języka mówionego lub dziedziny w centralnej lub rozproszonej bazie danych. Informacje terminologiczne mogłyby więc być pozyskiwane drogą centralną. W ten sposób krajowa instytucja terminologiczna mogłaby świadczyć usługi o istotnym znaczeniu dla całej społeczności.

W krajach, w których występuje jedna lub więcej niż jedna społeczność językowa rozprzestrzeniona na dużych obszarach, najlepszym rozwiązaniem problemów związanych z realizowaniem polityki terminologicznej może być zdecentralizowanie infrastruktury terminologicznej. Zdecentralizowane komórki terminologiczne mogą służyć jako zasoby terminologii na rzecz krajowej instytucji terminologicznej (np. zapewniając większej liczbie użytkowników ujednolicony i przyjazny dla użytkownika dostęp do portali łączących wiele organizacji terminologicznych). Mogą one znajdować się na obszarach, gdzie przeważają określone dziedziny lub na obszarze geolingwistycznym zamieszkałym przez większość osób, których pierwszy język wymaga rozwoju terminologii. Przedsięwzięcia terminologiczne mogą inicjować również pojedyncze osoby lub ukierunkowane przedmiotowo organizacje i stowarzyszenia zainteresowane terminologią w określonej dziedzinie. Ich język może wówczas stać się językiem bardziej funkcjonalnym w określonym regionie lub w określonej dziedzinie.

3.5 Inicjatywy prywatne

Terminologia stanowi strategiczne zasoby kraju wielojęzycznego. Jest ona narzędziem rozpowszechniania wiedzy i informacji. Dzięki zastosowaniu właściwej terminologii, ujednoliconej lub znormalizowanej, wypracowuje się umiejętność skutecznej komunikacji w obszarach naukowych i technicznych. Ponadto, na tzw. rynku terminologicznym istnieje zapotrzebowanie na nowe umiejętności i zawody, co związane jest z dostarczaniem produktów i usług takim użytkownikom jak:

- twórcy terminologii (np. badacze, technicy, administratorzy itd.),
- producenci danych terminologicznych (np. zajmujący się normalizacją terminologii, twórcy baz danych terminologicznych, specjaliści z dziedziny leksykografii itp.),
- dystrybutorzy danych terminologicznych (np. wydawcy słowników, serwisy informacyjne działające w trybie online itp.), a także
- ogół obywateli.

Do produktów terminologicznych zalicza się głównie:

- rozmaite rodzaje informacji terminologicznych o różnych formach i zastosowaniach, skierowanych do różnych grup użytkowników,
- narzędzia terminologiczne wykorzystywane do różnych celów.

Informacja terminologiczna (o ile uwzględnia także dokumentację terminologiczną) obejmuje trzy odrębne, zasadnicze rodzaje danych, takie jak (jedno- lub wielojęzyczne):

- właściwe dane terminologiczne (tj. informacje dotyczące pojęć z określonej dziedziny oraz przedstawiania ich za pomocą symboli językowych i pozajęzykowych, a także rozmaite dane uzupełniające),
- dane bibliograficzne dotyczące różnorodnych publikacji z zakresu terminologii,
- dane zawierające fakty na temat instytucji, ekspertów, programów, wydarzeń oraz innego rodzaju działań w dziedzinie terminologii.

Każdy z wymienionych tutaj typów danych wymaga innego systemu baz danych (składającego się z kilku odrębnych lub jednego scalonego systemu baz danych obejmującego kilka różnych modeli danych). Ośrodek informacji i dokumentacji terminologicznej musi obsługiwać wszystkie trzy rodzaje systemów baz danych, przeznaczonych do różnych celów

na podstawie dobrze zdefiniowanych kategorii danych (według „obiektów informacji” niezbędnych do udokumentowania każdego modelu danych). Dane wygenerowane i przechowywane w tych systemach wraz z odpowiednim oprogramowaniem można także wykorzystywać do wytwarzania różnych rodzajów „produktów” oraz mogą one stanowić podstawę różnego rodzaju „usług”.

Z formalnego punktu widzenia dane terminologiczne reprezentują pojęcia z zakresu wiedzy specjalistycznej i mogą być oferowane:

- w formie publikacji konwencjonalnych (tj. drukowanych słowników, glosariuszy, leksykonów itd.),
- w formie publikacji elektronicznych (obejmujących jedynie same dane w określonym formacie lub też w połączeniu z oprogramowaniem czy urządzeniami, jak ma to miejsce w przypadku słownika elektronicznego),
- w formie usług informacyjnych świadczonych w trybie online.

W przypadku komputerów kieszonkowych lub jeszcze mniejszych kieszonkowych słowników elektronicznych, dane terminologiczne mogą być zintegrowane lub udostępniane wyłącznie wraz z odpowiednim oprogramowaniem lub urządzeniem.

Na rynku terminologicznym klienci mogą nabywać dane terminologiczne wyłącznie na własny użytek lub też na użytek osób trzecich przez wymianę danych terminologicznych itp. Niemniej jednak różne grupy użytkowników są zainteresowane danymi terminologicznymi o różnym stopniu złożoności i szczegółowości przeznaczonymi do różnych celów. Dlatego wysoce ekonomicznym posunięciem jest przygotowywanie danych terminologicznych o charakterze wielofunkcyjnym, przeznaczonych do różnych zastosowań i dla różnych użytkowników, których potrzeby można zaspokoić dzięki interfejsom odpowiednio dostosowanym do ich wymagań. Dane terminologiczne można również z powodzeniem wykorzystywać jako trzon informacyjny, wokół którego można organizować specjalistyczne dane encyklopedyczne dla poszczególnych dziedzin.

Oprogramowanie stosowane w terminologii stanowi najpopularniejsze narzędzie umożliwiające obróbkę danych terminologicznych na wiele różnych sposobów. Istnieją różne rodzaje **systemów zarządzania terminologią** (TMS) stworzonych jako narzędzia służące do profesjonalnego zapisu, magazynowania, przetwarzania i generowania danych terminologicznych o różnym przeznaczeniu. **Bazy danych terminologicznych** (TDB) składają się z danych, które przetwarzane są przez system zarządzania terminologią (TMS). Niekiedy duże bazy danych (TDB) ulegają scaleniu w ramach jednej, mniej lub bardziej skomplikowanej, struktury organizacyjnej lub instytucjonalnej utworzonej w celu gromadzenia i przechowywania dużej liczby danych terminologicznych udostępnianych wielu użytkownikom. Większość z systemów TMS zainstalowanych obecnie na komputerach osobistych jest wykorzystywana przez indywidualnych użytkowników, małe przedsiębiorstwa zintegrowane lub niezintegrowane z odpowiednią siecią lokalną (LAN) lub działają większych przedsiębiorstw (w których poszczególne stanowiska pracy połączone są zwykle w ramach mniej lub bardziej zaawansowanej sieci lokalnej lub sieci wewnętrznej).

Systemy zarządzania terminologią (TMS) przekształcają się w narzędzia różnych zastosowań, takich jak:

- tłumaczenie wspomagane komputerowo,
- naukowo-techniczne opracowanie autorskie (obejmujące dokumentację techniczną),
- administrowanie częściami zamiennymi,
- handel elektroniczny itd.

Z drugiej strony moduły systemu zarządzania terminologią (TMS), które charakteryzują się różnym stopniem zaawansowania, znajdują zastosowanie we wszelkiego typu programach użytkowych. Coraz częściej są one stosowane w rozmaitych wariantach procesu workflow w zakresie informacji i komunikacji, przez co pojawia się na nie zapotrzebowanie na nowych rynkach:

- zbiorowych opracowań technicznych (przez redaktorów technicznych);
- dokumentacji (tj. informacji i dokumentacji oraz archiwizacji i segregacji); oraz
- kolektywnej pracy terminologicznej.

Dzięki wspomaganym komputerowo (i sieciowo rozpowszechnianym) pracom terminologicznym, opracowywanie, przetwarzanie i przechowywanie danych terminologicznych może przebiegać szybciej, wydajniej oraz zgodnie z nowoczesnym zarządzaniem jakością.

Do świadczonych już usług terminologicznych zaliczają się:

- terminologiczne usługi doradcze i szkoleniowe,
- zlecenie prac terminologicznych podmiotom zewnętrznym (outsourcing)
- informacyjne usługi terminologiczne.

Zapotrzebowanie na usługi doradczo-szkoleniowe pojawia się najczęściej w kontekście ich zastosowań, takich jak:

- zastosowanie zasad i metod terminologicznych (zwłaszcza właściwego zastosowania istniejących norm odnoszących się do zasad oraz metod terminologicznych i norm pokrewnych);
- wybór i stosowanie narzędzi (np. oprogramowania przetwarzającego dane wielojęzyczne);
- zarządzanie przedsięwzięciami terminologicznymi itp.

Ekspertom z poszczególnych dziedzin brakuje obecnie podstawowej wiedzy teoretycznej z zakresu logiki i epistemologii, która stanowi podwaliny filozofii nauki lub nauki o informacji, stąd wymagają oni szkolenia wprowadzającego ich w teoretyczne i metodologiczne aspekty terminologii oraz terminografii. Duże organizacje i instytucje często posiadają potrzebę zintegrowania metod i narzędzi terminologicznych ze swoimi systemami zarządzania informacją lub jakością. Agencje rządowe oraz inne organy administracji publicznej w wielu krajach pragną realizować politykę transferu wiedzy, którą znacznie ułatwiłoby zastosowanie odpowiednich metod planowania terminologii. Instytucje i organizacje potrzebują również często porad prawnych (zwłaszcza dotyczących prawa własności intelektualnej) w związku z korzystaniem z danych i narzędzi terminologicznych.

Coraz częściej rozmaite instytucje i organizacje uznają outsourcing za właściwą metodę zaspokajania swoich określonych ograniczonych potrzeb terminologicznych. Zlecenia prac zewnętrznym wykonawcom mogą obejmować:

- prace badawczo-rozwojowe nt. nowych narzędzi i ich zastosowań;
- dostosowanie istniejących narzędzi itp., w tym:
 - projektowanie i wdrożenie systemu zarządzania terminologią (TMS) i terminologicznej bazy danych (TDB),
 - meta-wyszukiwarki dla sieci informacyjnych itp.;
- zlecone prace terminologiczne w zakresie:
 - opracowywania terminologii,
 - przechowywania danych terminologicznych (w tym też ich korekty i aktualizacji),
 - konwersji lub łączenia danych terminologicznych,
 - oceny i walidacji danych terminologicznych itp.;
- usługi utrzymania i dalszej obsługi związanej z:
 - utrzymaniem i aktualizacją oprogramowania systemu TMS,
 - kompleksowym przechowywaniem zbiorów danych itp.

Coraz częściej produkty i usługi terminologiczne są również udostępniane lub występują w połączeniu z wieloma rodzajami usług informacyjnych dostępnych na rynku – analogicznie do ogólnej sytuacji w dziedzinie technologii informacji i komunikacji (ICT). One również będą coraz częściej włączane do innych zastosowań ICT.

Ze względu na potrzebę upowszechniania danych terminologicznych wśród rozmaitych grup użytkowników nie należy wykluczać starań zmierzających do utworzenia komercyjnych, zorientowanych na rynek, płatnych sieci informacyjnych, które służyłyby dostarczaniu:

- właściwych danych terminologicznych, jak również
- produktów i usług terminologicznych o pewnej wartości dodanej.

W tym przypadku klienci będą musieli płacić za tego typu produkty i usługi. Jednakże, im większą będą oni mieli możliwość wyboru usług spośród ciągle rosnącej i zróżnicowanej oferty, tym bardziej będą stawały się one przystępne.

Krajowa infrastruktura terminologiczna, zcentralizowana lub nie, powinna ściśle współpracować z przemysłem prywatnym poprzez zapewnianie wsparcia i/lub szkoleń z zakresu terminologii (patrz podrozdział 3.1). Eksperti pracujący na poziomie krajowym również mogliby służyć wsparciem podczas redagowania opracowań i prowadzenia prac nad produktami finalnymi, a także pomagać w ich wydawaniu i wprowadzaniu na rynek. Im bardziej wielojęzyczny i nieograniczony od samego początku jest charakter polityki terminologicznej, tym większe mogą być jej potencjalne rynki.

Planowaniem i realizacją krajowej polityki terminologicznej mogą zajmować się instytucje publiczne; zadanie to może także zostać powierzone organizacjom działającym w sektorze prywatnym (firmom specjalizującym się w doradztwie handlowym lub też niezarobkowym organizacjom pozarządowym).

4 Przygotowanie, kształtowanie i realizowanie polityki terminologicznej

Niniejsze *Wytyczne* mają ułatwić kształtowanie i realizowanie polityki o charakterze stricte terminologicznym. W niektórych państwach prowadzi się taką politykę terminologiczną jako element polityki informacyjnej lub polityki ściśle związanej z działalnością informacyjną prowadzoną przez władze państwowe lub organizacje pozarządowe. Instytucje publiczne i prywatne zazwyczaj opracowują liczne zasady, umowy i wytyczne odnoszące się do gromadzenia i ochrony informacji, które są tym instytucjom niezbędne w realizacji celów ekonomicznych, społecznych lub politycznych. Wiele takich zbiorów zasad, umów i wytycznych zostało z powodzeniem wprowadzonych w życie i obecnie funkcjonuje jako standardy funkcjonowania i rozwoju konkretnych form działalności. Taka fragmentacja prowadzi jednak nierzadko do chaosu, dość często przy tym nie przywiązuje się odpowiedniej wagi do fundamentalnego znaczenia terminologii. Obecny szybki rozwój i scalanie nowoczesnych technologii informacji i komunikacji (ICT) zwiększa złożoność sytuacji. Chociaż niniejsze *Wytyczne* dotyczą przede wszystkim polityki terminologicznej, nie można pominąć integracji zasad działalności w zakresie terminologii z innymi zbiorami zasad i ich wzajemnej koordynacji.

Dotychczasowe doświadczenia w formułowaniu zasad polityki dotyczącej informacji i wiedzy na poziomie poszczególnych państw wskazują, że etapy opracowywania polityki działalności terminologicznej obejmują:

- ETAP I – Przygotowanie do podjęcia polityki terminologicznej;
- ETAP II – Kształtowanie polityki terminologicznej;
- ETAP III – Realizowanie polityki terminologicznej;
- ETAP IV – Utrzymywanie infrastruktury terminologicznej i mechanizmu dostosowywania polityki terminologicznej.

Powyższy schemat dotyczy przede wszystkim terminologii na poziomie kraju lub społeczności językowej, lecz można go z łatwością dostosować do innych poziomów lub środowisk organizacyjnych.

Znaczenie surowej kontroli oraz narzucania ram czasowych dla przygotowania produktów finalnych wzrasta od ETAPU I do ETAPU III. Ponadto w miarę zbliżania się do etapu realizacji polityki terminologicznej może wzrastać poziom kontroli publicznej podejmowanych prac. W zależności od zakresu prac poszczególne ich elementy i zadania omówione poniżej mogą być dodatkowo zróżnicowane. Należy – co szczególnie ważne – być świadomym, że poszczególne etapy i zadania prawdopodobnie nie będą pojawiać się w kolejności, lecz w rzeczywistości może dojść do częściowego pokrywania się ich ram czasowych, a nawet może być konieczna ich równoległa realizacja. Z powyższego wynika, że podstawą powodzenia programu jest jego staranne zaplanowanie, umożliwiające kierownikom kontrolę wyraźnie określonych zadań, produktów finalnych i terminów zakończenia ważnych części składowych przedsięwzięcia. Wielce pomocne w planowaniu i kontrolowaniu realizacji tak złożonych działań mogą być programy komputerowe służące sterowaniu projektami, dostosowane do celów realizacji polityki terminologicznej.

Na każdym etapie prac niezwykle pożyteczna może być analiza istniejących przykładów i doświadczeń zgromadzonych w innych miejscach na świecie, przede wszystkim po to, żeby uniknąć pułapek, które przydarzyły się innym.

4.1 ETAP I – Przygotowanie do podjęcia polityki terminologicznej

Ponieważ kształtowanie i realizowanie polityki terminologicznej to przedsięwzięcie o dużej złożoności, należy się starannie przygotować do jego realizacji. Etap przygotowawczy może obejmować:

- ocenę środowiska językowego i terminologicznego oraz aktualnych uregulowań prawnych;
- działania mające na celu wzbudzenie świadomości językowej oraz uzyskanie oficjalnego poparcia dla realizacji tych działań;
- sformułowanie zaleceń dotyczących metodologii oraz istniejących lub możliwych procedur;
- przygotowanie wstępnych dokumentów;
- organizację ogólnokrajowego procesu konsultacyjnego.

4.1.1 Ocena środowiska językowego i terminologicznego

Niezbędna jest wszechstronna ocena aktualnego poziomu rozwoju języka specjalnego (SPL) w danej społeczności językowej, jak również w istniejących i potencjalnych społecznościach eksperckich, ocena współzależności lub wpływu SPL na inne zasady działalności lub strategię działań, a także – co wcale nie jest najmniej ważne – ocena ogólnego stosunku społeczności językowej do języka i terminologii. Oceny powinny określić głównych uczestników oraz ewentualne przeszkody natury społecznej lub psychologicznej na drodze do podjęcia polityki terminologicznej. Należy także określić inne materialne i niematerialne aspekty oceny oraz inne problemy do rozwiązania. Elementem podjętej oceny powinna być ponadto analiza bezpośrednich i pośrednich korzyści oraz szacunek kosztów kształtowania i realizowania polityki terminologicznej. Należy w końcu wyraźnie określić cele i zakres polityki terminologicznej i opcje jej realizacji, co służy uzyskaniu pełnego oglądu sytuacji umożliwiającego wyciągnięcie rzetelnych wniosków. Ten proces może także mieć postać studium przypadku lub przynajmniej obejmować taki rodzaj analizy.

Wstępne działania przygotowawcze powinny obejmować przegląd ram prawnych lub możliwości działania w zakresie polityki informacyjnej (prawo konstytucyjne, prawo zwyczajowe, kontrolę ustawową, obowiązujące ustawy, krajowe wytyczne, rozporządzenia itp.). Przydatne może się okazać unaocznienie niekonsekwencji lub sprzeczności w obowiązujących przepisach lub zasadach działania.

Tak zebrane informacje służą trzem głównym celom:

- ukazaniu potrzeby polityki terminologicznej na poziomie krajowym;
- oceny stopnia, w jakim ogół profesjonalistów i użytkowników uznał taką potrzebę; oraz
- wykryciu luk i niekonsekwencji w dotychczasowej polityce.

Podstawowe dokumenty powinny obejmować:

- przedstawienie uwarunkowań fizycznych, społecznych, ekonomicznych i administracyjnych;
- ocenę głównych celów w skali kraju (obejmującą także priorytety polityczne i sektorowe zawarte w planie rozwoju kraju);
- ocenę sytuacji społeczno-ekonomicznej zainteresowanych społeczności językowych;
- ocenę krajowych zasobów terminologicznych i językowych, w tym analizę statusu terminologii w poszczególnych językach;
- ocenę najważniejszych instytucji zajmujących się terminologią i językami, posiadanych przez nie zasobów i oferowanych usług;
- ocenę krajowych użytkowników terminologii, uwzględniającą najważniejsze kategorie użytkowników instytucjonalnych i indywidualnych, ich potrzeby i wymagania dotyczące terminologii;
- ocenę aktualnej polityki językowej: zakres i zasięg polityki językowej, mechanizmy jej kształtowania i realizowania oraz występujące wady;
- wnioski podsumowujące, stwierdzające potrzebę polityki terminologicznej, opisujące poziom świadomości tej potrzeby i główne przeszkody w realizacji polityki terminologicznej.

Prace na etapie przygotowawczym powinni prowadzić głównie eksperci z poszczególnych dziedzin – pracujący w sposób zorganizowany w komisji lub kilku grupach roboczych koordynowanych przez osobę, grupę lub instytucję sterującą. Szczególny wysiłek należy włożyć w formułowanie pomysłów i przedstawianie wyników prac w sposób zwięzły i zrozumiały, co zagwarantuje pełne zrozumienie prezentowanych treści ze strony wszystkich uczestników i decydentów.

4.1.2 Działania podnoszące świadomość oraz starania o uzyskanie oficjalnego poparcia

Jak już wspomniano, na samym początku procesu przygotowania, kształtowania i realizacji polityki terminologicznej należy zadbać o uzyskanie oficjalnego poparcia lub przynajmniej zachęty. Wymaga to często działań podnoszących świadomość jeszcze przed uzyskaniem oficjalnej aprobaty lub uznania potrzeby prowadzenia polityki terminologicznej. Charakter działań podnoszących świadomość w tym zakresie może się zmieniać z upływem czasu. Przez cały etap wstępny zaleca się włączenie do prac administratorów, decydentów, ustawodawców i ekspertów z poszczególnych dziedzin oraz osób cieszących się uznaniem społeczeństwa i mediów. Czynne wsparcie kilku kluczowych postaci – ludzi, którzy rozumieją cele projektu – może mieć fundamentalne znaczenie dla stworzenia trwałych podwalin pod przyszłe działania.

W pewnym stopniu działania te powinny już doprowadzić do określenia istniejących dokumentów (opracowań, badań, poszukiwań itp.), zebrania przykładów i doświadczeń innych krajów oraz wskazania luk, których zlikwidowanie jest warunkiem dokonania oceny miejscowego środowiska językowego i terminologicznego.

4.1.3 Zalecenia dotyczące metodologii i procedur

Po zakończeniu etapu analiz i ocen oraz ustaleniu celów i zakresu programu, należy przygotować szczegółowy opis, określający najbardziej odpowiednią metodologię i procedury. Te metody i procedury mogą znacznie się różnić między sobą w poszczególnych społecznościach językowych z jednej strony oraz między społecznościami ekspertów dziedzinowych i użytkowników z drugiej. Należy je oceniać z perspektywy istniejących lub pożądaných zasobów i możliwości. Szczególnie cenne w tym kontekście jest przedstawianie przykładów najlepszej praktyki i doświadczeń innych krajów przy uwzględnieniu lokalnie wrażliwych kwestii

Formułowane na tym etapie zalecenia powinny być zwarte i wyraźnie służyć ułatwieniu procesu decyzyjnego będącego podłożem następnego etapu.

4.1.4 Przygotowanie wstępnych dokumentów

Przygotowanie wstępnych dokumentów służy dwóm głównym celom:

- ostatecznej konsolidacji rezultatów przeprowadzonych badań i ocen odniesionych do posiadanych środków i umiejętności;
- stworzeniu podstaw do konstruktywnych ogólnokrajowych (lub obejmujących całą społeczność językową) konsultacji publicznych w kwestiach związanych z polityką terminologiczną.

Wyniki oceny aktualnej sytuacji, podane w 4.1.4, należy zebrać w postaci jednego lub więcej zwężonych dokumentów bazowych przedstawiających dotychczasowe ustalenia i dokonujących ich analizy w celu wykrycia głównych problemów, które najprawdopodobniej wpłyną na krajową politykę językową i terminologiczną. Tak wykonana analiza wraz z wspomnianymi wyżej dokumentami podstawowymi może być poddana pod dyskusję publiczną na poziomie kraju, stając się tym samym głównym dokumentem roboczym podczas konsultacji na tym poziomie. W niektórych krajach można jednak połączyć materiały podstawowe i analizę w jeden dokument. Wybór jednego lub drugiego sposobu nie ma znaczącego wpływu na konsultację.

Jeżeli chodzi o układ i sposób prezentacji wspomnianych dokumentów, należy szczególnie zadbać o klarowność i prostotę sformułowań i prezentacji, tak by niespecjaliści (administratorzy, decydenci, ustawodawcy oraz, oczywiście, ogół społeczeństwa) mogli bez trudu zrozumieć ich sens.

4.1.5 Organizacja procedury konsultacyjnej obejmującej całą społeczność językową

Zorganizowanie i przeprowadzenie wybiórczego procesu konsultacyjnego jest zwykle bardzo pożyteczne, nawet na etapie przygotowania wyjściowej dokumentacji. W zależności od sytuacji w obrębie danej społeczności językowej, publiczne konsultacje obejmujące cały kraj lub wszystkich członków społeczności językowej mogą także mieć miejsce na późniejszym etapie lub odbywać się w każdym punkcie krytycznym procesu kształtowania i realizowania polityki terminologicznej. Takie konsultacje mogą służyć różnym celom i w związku z tym przybierać różne formy, takie jak:

- spotkania;
- rozmowy;
- badania socjologiczne (np. badania ankietowe).

Wyniki przeprowadzonych konsultacji (jednej lub wielu) należy utrwalić, podsumować i zintegrować z procesem kształtowania polityki terminologicznej oraz towarzyszącymi działaniami upowszechniającymi.

4.2 ETAP II – Kształtowanie polityki terminologicznej

Natychmiast po zakończeniu działań opisanych w etapie I możliwe jest opracowanie krajowej polityki terminologicznej, zgodnie z wynikającym z tych działań mandatem. Etap ten obejmuje:

- opracowanie propozycji polityki terminologicznej;
- opracowanie planu koordynacji polityki terminologicznej z innymi politykami planowania strategicznego;
- przygotowanie planu realizacji przedsięwzięcia;
- przedstawienie ostatecznego projektu polityki (dokumentu i planu realizacji);
- decyzja w sprawie ostatecznej polityki (dokumentu i planu realizacji).

W wielu krajach zakres polityki terminologicznej ogranicza się do informacji naukowo-technicznej (STI) oraz odnośnych zasobów informacji i usług. Należy stopniowo budować świadomość faktu, że terminologia jest nieodzowną częścią informacji naukowo-technicznej (STI), powinna być stopniowo włączana do upowszechniania razem z STI, stanowiąc wspólne zasoby o znaczącej wartości rynkowej, które mogą się przyczynić do społecznego, kulturalnego i gospodarczego rozwoju kraju.

4.2.1 Opracowanie propozycji polityki terminologicznej

Oczekuje się, że polityka terminologiczna opracowana zgodnie z niniejszą metodologią umożliwi zaspokojenie wymagań terminologicznych kraju lub społeczności językowej w możliwie najbardziej kompleksowy sposób, na jaki pozwalają niewystarczające zasoby. Propozycja polityki terminologicznej powinna określić konkretne cele, zakres, korzyści, głównych uczestników przedsięwzięcia oraz kierunki realizacji polityki terminologicznej w sposób ułatwiający proces podejmowania decyzji politycznych. Na tym etapie pomocne może być podjęcie procesu oceny poszczególnych części projektu z udziałem wielu osób ważnych dla jego późniejszej realizacji w celu wykrycia implikacji, które wcześniej były niedostrzeżone, bądź których znaczenie zostało niedocenione lub przecenione.

4.2.2 Koordynacja planowania terminologii z polityką planowania strategicznego w innych zakresach

Znaczące zmiany zdążające w ostatnich latach w kierunku stworzenia globalnego społeczeństwa informacyjnego i społeczeństwa wiedzy spowodowały wyraźną ewolucję w postawach rządów wobec działań informacyjnych, zmuszając je do zrewidowania priorytetów krajowych i do przyjęcia nowej polityki. Procesy decyzyjne i planowanie wymagają obecnie danych ze źródeł krajowych i międzynarodowych, a więc również terminologii z dziedziny nauk społecznych, finansów, z dziedzin naukowo-technicznych i z dziedziny kultury. Polityka terminologiczna nie powinna być zatem postrzegana jako odrębna kwestia, ale jako dokument, który jest skoordynowany z ogólną strategią lub polityką rozwoju oraz ze strategiami i polityką rozwoju w poszczególnych zakresach. Cel ten może być osiągnięty w formie oświadczenia o integracji polityki terminologicznej, które z kolei miałyby na celu:

- powiązanie polityki terminologicznej z ogólną polityką rozwoju;
- usytuowanie polityki terminologicznej w odniesieniu do krajowych działań w zakresie rozwoju (co uzasadnia potrzebę tworzenia zasobów i budowania kompetencji);
- udzielenie agencjom rządowym, przedsiębiorstwom prywatnym oraz organizacjom pozarządowym (NGOs) i niezarobkowym (NPOs) wskazówek dotyczących zarządzania i planowania zasobów i usług;
- stworzenie podstawy do przyszłych rewizji polityki terminologicznej stosownie do zmieniających się okoliczności;
- powiązanie polityki terminologicznej z polityką w zakresie tłumaczenia naukowo-technicznego oraz pokrewną polityką zarządzania procesami komunikacji wielojęzycznej;
- podkreślenie wpływu polityki w innych powiązanych ze sobą zakresach na politykę terminologiczną.

Propozycji polityki terminologicznej być może będzie musiał towarzyszyć dokument dotyczący powyższych kwestii koordynacji planowania.

4.2.3 Plan realizacji

Skuteczne zarządzanie rozwojem regionalnego i krajowego planowania terminologii i sieci terminologicznych może być w dużym stopniu uzależnione od istnienia infrastruktury krajowej w innych zakresach. Rośnie świadomość faktu, że określenie i realizacja odpowiedniej polityki terminologicznej dotyczących określonych zasobów i usług ułatwi rozwój takiej infrastruktury, stanowiącej wkład we współpracę regionalną i krajową w dziedzinie informacji. Krok ten, podobnie jak terminowe planowanie i dostępność odpowiednich zasobów ludzkich, odgrywa ważną rolę w planie realizacji polityki terminologicznej. Wnioskowane fundusze na jej realizację muszą być realistycznie

proporcjonalne do celów strategicznych, zakresu i celów cząstkowych, a także oczekiwanych korzyści. W szczególności, plan realizacji będzie obejmować:

- wybór odpowiednich strategii osiągnięcia celów oraz różnorodnych celów cząstkowych polityki terminologicznej w danym okresie czasu;
- ustalenie priorytetów różnych kwestii polityki terminologicznej;
- przydział zasobów na realizację programów pokrewnych;
- propozycję mechanizmu koordynacji (w obrębie polityki terminologicznej oraz w stosunku do polityki w innych zakresach).

W zależności od zakresu polityki terminologicznej i od złożoności sytuacji, wyżej wymienione zagadnienia zarządzania strategicznego muszą być oparte na badaniach wstępnych dotyczących:

- stworzenia mechanizmu realizacji działań związanych z polityką terminologiczną;
- opracowania planu działań w celu osiągnięcia celów polityki;
- zapewnienia zasobów finansowych na realizację działań związanych z polityką terminologiczną;
- opracowania środków mających na celu okresowe oceny i korekty planu działań.

W większości przypadków propozycji polityki terminologicznej będzie musiał towarzyszyć projekt planu jej realizacji.

4.2.4 Przedstawienie dokumentów dotyczących polityki oraz planu realizacji

Jest rzeczą ważną, aby zbadać różne kroki w procesie tworzenia ostatecznego tekstu polityki oraz motywowania społeczności zawodowych zainteresowanych popieraniem tych działań. Projekt ostatecznego tekstu projektu polityki terminologicznej powinien być dokumentem napisanym w sposób zrozumiały, względnie krótkim, zawierającym aktualne informacje na temat zagadnień, które wymagają uwagi ze strony rządu lub innych decydentów politycznych. Dokument ten jest niezbędny:

- jako podstawa opracowania tekstu prawnego, który zostanie przedstawiony do oficjalnego zatwierdzenia;
- jako łatwo dostępny dokument referencyjny, na który można się powoływać w kwestiach poruszanych w projekcie polityki terminologicznej;
- do bardziej dogłębnego poznania implikacji dla polityki terminologicznej, zarówno w kategoriach działań, jakie należy podjąć, jak i wymaganych zasobów.

Szczególne znaczenie ma wyraźne określenie mocnych i słabych stron obecnego stanu terminologii w danym kraju lub społeczności językowej.

Wreszcie, należy zwrócić szczególną uwagę na układ tego dokumentu, ponieważ ma on w zamierzeniu być dokumentem referencyjnym dla administratorów, decydentów i ustawodawcy, którzy nie specjalizują się w dziedzinie terminologii, a których zadaniem będzie zatwierdzenie tej polityki.

Ponadto istotne jest, aby wybrać najkorzystniejszy moment na przedstawienie nowej polityki rządowi do zatwierdzenia i koordynacji z polityką w innych zakresach, gdyż na tym etapie właściwie wybrany moment może mieć istotne znaczenie dla powodzenia przedsięwzięcia.

4.2.5 Decyzja w sprawie dokumentów dotyczących ostatecznego kształtu polityki terminologicznej i planu jej realizacji

Oficjalne zatwierdzenie ostatecznej polityki terminologicznej może nastąpić na kilka sposobów:

- przez ogłoszenie lub uchwalenie nowej ustawy (lub przepisów prawnych innego rodzaju):
 - powołującej się na dokument nt. ostatecznej wersji polityki terminologicznej i plan jej realizacji;
 - opartej na ostatecznej wersji polityki terminologicznej (dokumentu i planu realizacji);
- przez oficjalne przyjęcie i zlecenie ciału wykonawczemu rozpoczęcia jej realizacji;
- przez inne rodzaje oficjalnego zatwierdzenia, zwłaszcza w sytuacji, kiedy instytucje pozarządowe ustalają swoją politykę terminologiczną.

Jest rzeczą ważną nie tylko to, aby dokument ten został oficjalnie zatwierdzony przez administratorów, polityków, ustawodawców, decydentów (w organizacjach pozarządowych i niezarobkowych – NGOs, NPOs), ogół społeczeństwa oraz media, ale także, aby był on prawdziwym planem działania, a nie tylko martwym dokumentem, oraz aby sygnatariusze udzielali mu poparcia w miarę postępów realizacji.

4.3 ETAP III – Realizowanie polityki terminologicznej

Aby umożliwić realizację polityki terminologicznej, dotychczas przygotowane dokumenty i propozycje należy w większości wypadków skrócić do konkretnych planów działań i innych dokumentów planowania operacyjnego na ETAPIE III.

Etap ten może obejmować:

- całościowe zarządzanie realizacją;
- operacyjne oraz organizacyjne planowanie realizacji;
- planowanie działań upowszechniających i promocyjnych.

Także w tym wypadku, aktywne zaangażowanie administratorów, polityków, ustawodawców, mediów oraz wybitnych osobistości może mieć zasadnicze znaczenie dla pomyślnej realizacji polityki terminologicznej.

4.3.1 Zarządzanie realizacją

W zależności od wielkości społeczności językowej, złożoności sytuacji oraz zakresu polityki terminologicznej, realizacją może się zająć:

- jedna lub kilka instytucji rządowych;

- komitet lub inna grupa ludzi;
- istniejąca instytucja lub organizacja, której zostało powierzone to zadanie;
- nowo założona instytucja lub organizacja.

Duże znaczenie ma decyzja dotycząca ciała, instytucji, organizacji lub innego rodzaju struktury odpowiedzialnej za zarządzanie i realizowanie polityki terminologicznej. Przy podejmowaniu takiej decyzji należy wziąć pod uwagę wyniki badań, ocen i konsultacji. Zasadnicze znaczenie ma także jakość dokumentów podstawowych oraz badań początkowych. Jednak wpływ na tę decyzję mogą wywierać także okoliczności związane z konkretną sytuacją polityczną. W każdym razie należy przewidzieć alternatywne rozwiązanie, na wypadek gdyby wybrana instytucja lub organizacja nie spełniała oczekiwań.

4.3.2 Operacyjne oraz organizacyjne planowanie realizacji

Na podstawie wcześniejszych badań oraz zaleceń, należy podjąć decyzję na temat:

- stworzenia mechanizmu koordynacyjnego;
- opracowania planu działań oraz procedur potrzebnych do jego wykonania;
- przydzielenia zasobów ludzkich i finansowych;
- wdrożenia mechanizmu monitoringu.

Ważne jest również jasne wytyczenie zadań i celów oraz określenie wyników, które powinny być zarówno wymierne, jak i pośrednio korzystne.

Procesowi realizacji będzie najprawdopodobniej towarzyszył mechanizm oceny i szacowania, który pozwoli na wprowadzenie w porę poprawek i zmian w operacyjnym i organizacyjnym planowaniu realizacji.

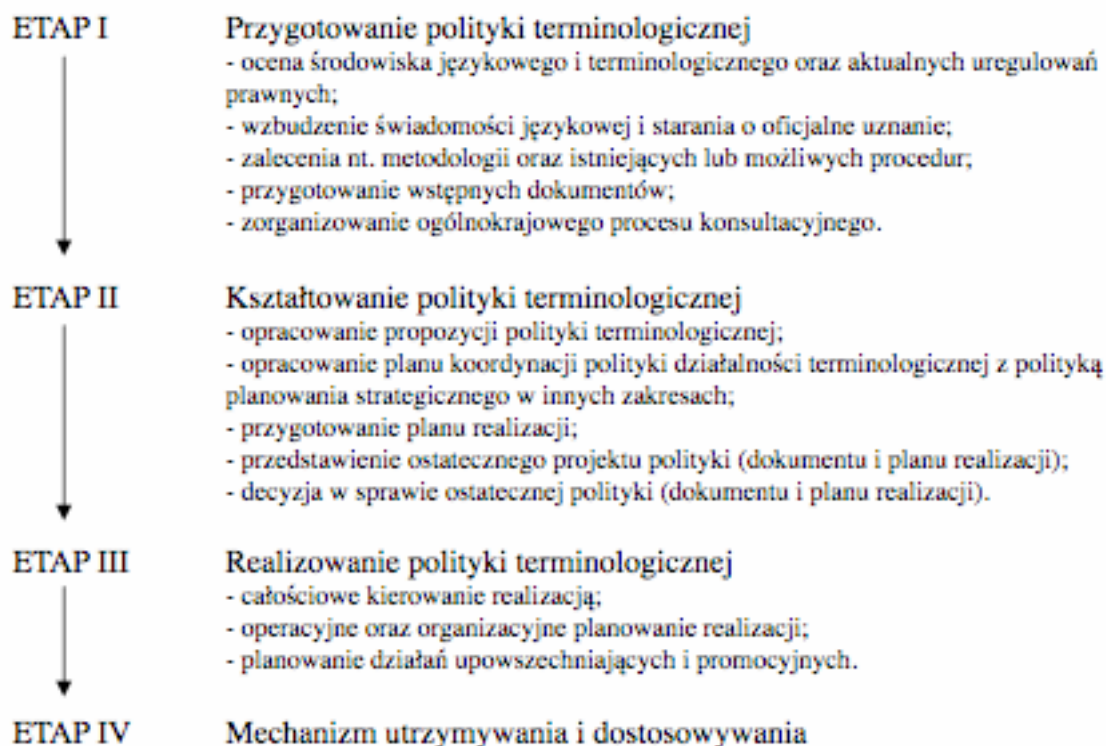
4.3.3 Upowszechnienie i promowanie

Upowszechnienie i promowanie odgrywają bardzo ważną rolę na etapie realizacji dla zapewnienia jej sukcesu. W ostatecznym rozrachunku polityka terminologiczna i jej realizacja poniesie porażkę, jeśli ogół społeczeństwa będzie miał do niej stosunek obojętny lub wręcz wrogi. W tym przypadku wskazane byłoby wszechstronne wykorzystanie systemu edukacyjnego. W każdym razie działania upowszechniające i promocyjne powinny być starannie i systematycznie zaplanowane, przeprowadzone i ocenione. Kluczowe znaczenie ma nie tylko współpraca z mediami, ale również dokładne projektowanie wydarzeń i działań medialnych w taki sposób, aby spełniły potrzeby i oczekiwania lokalnych odbiorców. Przekaz informacji przez media może się odbyć w formie audycji radiowych (np. stacja radiowa danej społeczności), grup teatralnych (np. dla edukacji zdrowotnej, w szczególności na terenach wiejskich lub upośledzonych), ulotek (np. w szpitalach) itp. Edukacja i szkolenie dla wszystkich grup wiekowych stanowią podstawowy kanał rozpowszechniania informacji.

4.4 ETAP IV – Utrzymywanie infrastruktury terminologicznej

Polityka terminologiczna docelowo – lecz również na etapie jej realizacji, który stanowi znaczną inwestycję krajową – powinna uwzględniać utrzymywanie w przyszłości infrastruktury terminologicznej. Należy przewidzieć mechanizmy dostosowywania polityki i infrastruktury terminologicznej do nowych sytuacji. Zarządzanie zmianami jest jednym z głównych zadań dla zarządzających infrastrukturą terminologiczną.

Rys. 2 podsumowuje poniżej poszczególne etapy (zakładając, że etapy i zadania następują po sobie lub nakładają się, a czasem nawet mają miejsce równocześnie):

Rys. 2: Podsumowanie etapów

Podsumowanie

Niniejsze *Wytyczne* zostały oparte na doświadczeniach w planowaniu terminologii i kształtowaniu polityki terminologicznej przez różne kraje na różnych poziomach rozwoju gospodarczego z całego świata. Prawdopodobieństwo powodzenia narodowej polityki terminologicznej jest wyższe, jeżeli spełnione są następujące kryteria:

- przejawianie otwartej i pragmatycznej postawy integracyjnej i kooperacyjnej;
- aktywne popieranie zarządzania zasobami ludzkimi (Human Resource Management) w pozyskiwaniu kadr zakładowych; planowanie kariery i e-kształcenia w odpowiednich instytucjach i sieciach;
- stosowanie programów zarządzania wiedzą (Knowledge Management) (dzielenia się wiedzą) w zainteresowanych instytucjach i sieciach oraz współpraca partnerów w kraju i na poziomie międzynarodowym;
- stałe śledzenie innowacji technologicznych i transferu wiedzy;
- zapewnienie wysokiego poziomu kształcenia i wiedzy językowej;
- umożliwienie realistycznego i trwałego korzystania z technologii informacji i komunikacji (ICT), zwłaszcza w zakresie technologii języków ludzkich (HLT);
- uwzględnienie metod i polityki opartej na badaniach;
- zastosowanie profesjonalnego zarządzania, zaufania, motywacji, wspólnej wizji i poczucia wspólnej tożsamości.

Z pewnością sytuacja polityczna, społeczna i gospodarcza w kraju, jak również wielkość danej społeczności językowej narzucają różne podejścia do kształtowania polityki terminologicznej. Istnieją jednakże pewne bardzo podstawowe zalecenia, które powinny być brane pod uwagę w każdej sytuacji, a mianowicie:

1) Inwestycja w solidne przygotowanie: jak już wskazano w niniejszej publikacji – badania przygotowawcze i wynikające z nich dokumenty tworzą podstawę dla wszystkich kolejnych działań podejmowanych w zakresie polityki terminologicznej. Dokumenty te służą jako wewnętrzne dokumenty referencyjne oraz podstawowe dokumenty motywacyjne do publicznego rozpowszechniania. Im te badania są bardziej szczegółowe i wszechstronne, tym większe ostatecznie będą oszczędności czasu i środków finansowych. Powstają w tym zakresie również implikacje w zakresie pozyskiwania narodowego i międzynarodowego wsparcia polityki terminologicznej.

2) Korzystanie z doświadczenia innych krajów: dane dotyczące sukcesów i zasad dobrej praktyki w realizacji polityki terminologicznej powinny być poddane szczegółowym badaniom. Również niezwykle pożyteczne powinno być przeanalizowanie przypadków niepowodzeń i ich ocen w zakresie projektowania, planowania i realizacji polityki terminologicznej. Przez rozważenie tych doświadczeń z życia wziętych można uniknąć trudności, na które napotkały inne kraje, oraz wykorzystać najlepsze przykłady.

3) Zaangażowanie uczestników: kształtowanie i realizowanie polityki terminologicznej jest działalnością, która wymaga wsparcia większej liczby osób i instytucji. Nawet wtedy, gdy inicjatywa pochodzi od grupy osób i instytucji o znaczeniu kluczowym, sfera stron

zaangażowanych powinna obejmować wszystkich ważnych uczestników i decydentów, którzy powinni włączyć się w ten proces możliwie jak najszybciej. Ważne jest, aby wykorzystać motywację nacechowaną wszechogarniającym duchem włączania w działanie oraz uniknąć negatywnych postaw uczestników, gdyby poczuli się niedocenieni, pominięci lub pozbawieni udziału w procesie tworzenia polityki terminologicznej.

4) Wykorzystanie metod pracy kolektywnej: najlepsze wyniki, zwłaszcza w zakresie rozwoju języka i terminologii, osiąga się, gdy w komitetach współpracują ze sobą językoznawcy, terminolodzy i eksperci dziedzinowi, ponieważ zazwyczaj znawcy różnych dziedzin dysponują różnymi zasobami wiedzy i doświadczenia, które składają się na złożone zadanie:

- wiedza w danej dziedzinie (wiedza koncepcyjna);
- wiedza językoznawcza (ogólna i językowa);
- wiedza terminologiczną (metody pracy, usuwanie różnic między dwoma światami).

Procedury i odpowiednie zarządzanie obiegiem zadań w zakresie pracy opartej na sieciowej współpracy wspomaganą komputerowo (CSCW) powinny być jednak planowane bardzo starannie, aby były skuteczne. Może to wymagać pewnego czasu na realizację.

5) Możliwie wczesne budowanie odpowiednich kompetencji: polityka terminologiczna nie jest statycznym przedsięwzięciem, lecz żywym i rozwijającym się narzędziem, które musi być dostosowywane do zmieniającego się środowiska. Uwzględniając więc interdyscyplinarny charakter terminologii i jej zastosowania, jej realizacja wymaga wielu wszechstronnie wykształconych ekspertów. Kształcenie i szkolenie tych ekspertów powinno rozpocząć się możliwie najszybciej, aby uniknąć przeoczeń we właściwej realizacji polityki terminologicznej.

6) Stworzenie świadomości w całej społeczności językowej: powodzenie realizacji polityki terminologicznej może być zagwarantowane wyłącznie wtedy, gdy jest ona zaakceptowana i podana do wiadomości tych, którzy mają z niej korzystać.

ZAŁĄCZNIK – Terminy użyte w *Wytycznych*

W celu ułatwienia zrozumiałości tekstu niniejszych Wytycznych, podano poniżej wyjaśnienia dotyczące niektórych podstawowych terminów. Znormalizowane terminy dotyczące działalności terminologicznej i ich ścisłe definicje są dostępne w Międzynarodowej Normie ISO 1087:2000.

Komunikacja: (w niniejszym dokumencie) komunikacja międzyludzka w formie ustnej lub pisemnej lub też w komunikacji niewerbalnej

Planowanie komunikacji: (w niniejszym dokumencie) planowanie działalności związanej z komunikacją międzyludzką, która obejmuje **planowanie języka** i **planowanie terminologii**, zarówno w zakresie ukierunkowanym na język w ścisłym tego słowa znaczeniu, jak i w znaczeniu szerszym – organizacyjnym, technicznym i infrastrukturalnym

Determinologizacja: proces językowy, w którym terminy (oznaczające pojęcia w języku specjalistycznym SPL) stają się jednostkami leksykalnymi (np. słowami) w danym języku ogólnym (GPL) – patrz terminologizacja

Dziedzina: (w niniejszym dokumencie) dziedzina nauki, techniki lub innej wiedzy

Dziedzina komunikacji: (synonimy) komunikacja specjalistyczna, komunikacja naukowo-techniczna, komunikacja fachowa – NIE: komunikacja techniczna; międzyludzka komunikacja w danej **dziedzinie**, która w sensie pragmatycznym obejmuje dziedziny nauki i techniki oraz inne dziedziny wiedzy

Język ogólny (GPL): (synonim) język potoczny; język używany dla potrzeb codziennych danej społeczności językowej

GPL: język ogólny

HLTs: technologie języka ludzkiego

Technologie języka ludzkiego (HLTs): technologie wykorzystujące wiedzę o języku do doskonalenia systemów komputerowych, które rozpoznają, rozumieją, interpretują i generują język ludzki we wszystkich formach, aby rozwijać zastosowania, które umożliwiają człowiekowi wchodzić w bezpośrednią interakcję z komputerami

Inżynieria językowa: dziedzina zajmująca się **przetwarzaniem języka naturalnego (NLP)**

Planowanie języka: (w niniejszym dokumencie) działalność związana z rozwijaniem języka, obejmująca różne metody i podejścia, terminologię i leksykografię, zarządzanie terminologią, tłumaczenie i zarządzanie tłumaczeniem, oraz – coraz częściej – metody oparte o korpusy tekstów (ekstrahowanie terminów, analiza korpusu tekstów w poszukiwaniu neologizmów utworzonych w ramach dyskursu danej społeczności itp.)

UWAGA: podobnie jak w innych zakresach działalności związanych z językiem, stosowanie technologii języka ludzkiego (HLTs) jest również coraz szersze w planowaniu języka.

Norma językowa: zbiór konwencji językowych uznanych za powszechny standard w danej społeczności językowej

UWAGA: Istnieje wiele rodzajów odmian (takich jak dialekty), których konwencje różnią się od normy językowej.

Krajowa polityka terminologiczna: strategia publiczna określona na szczeblu instytucji podejmujących w danym kraju decyzje polityczne lub przez mniej lub bardziej autonomiczną społeczność językową (w kraju lub regionie obejmującym dwa lub więcej krajów) w celu zapewnienia rozwoju lub uregulowania zasad tworzenia nowych i istniejących zbiorów terminologicznych o różnym przeznaczeniu

Przetwarzanie języka naturalnego (NLP): działalność badawczo-rozwojowa, która ma na celu projektowanie i tworzenie oprogramowania przeznaczonego do analizowania, rozumienia i generowania języków używanych przez człowieka w sposób naturalny

NLP: przetwarzanie języka naturalnego

Język specjalny (SPL): (synonim) język specjalistyczny; język używany przez społeczności ekspertów obejmujący w mniejszym lub większym stopniu terminologię oraz konwencje językowe przyjęte w danej dziedzinie

SPL: język specjalny

Komunikacja techniczna: (synonimy) piśmiennictwo techniczne lub dokumentacja techniczna; (w niniejszym dokumencie:) przygotowanie dokumentów napisanych w języku specjalistycznym lub zawierających teksty w tym języku

Narzędzie terminologiczne: oprogramowanie stosowane w terminologii, takie jak **system zarządzania terminologią (TMS)** stosowany do wykorzystywania danych terminologicznych do różnych celów

Zbiory terminologii: zbiory oznaczeń używanych w danym języku specjalnym SPL

Terminologizacja: proces językowy, w którym jednostki leksykalne (np. słowa) danego języka ogólnego (GPL) stają się terminami (oznaczającymi pojęcia w języku specjalistycznym SPL) – patrz „determinologizacja”

Baza danych terminologicznych (TDB): baza danych zawierająca jedno- lub wielojęzyczne dane terminologiczne ustalone w danym kraju, w określonej społeczności językowej lub na szczeblu lokalnym w zależności od potrzeb poszczególnych społeczności

System zarządzania terminologią (TMS): oprogramowanie zaprojektowane i stworzone do przetwarzania danych terminologicznych w określony sposób lub stanowiące element innego rodzaju zastosowania danego oprogramowania

Rynek terminologiczny: rynek stworzony przez użytkowników i dostawców produktów i usług terminologicznych

Planowanie terminologii: planowanie, które rozwija język w kierunku zaspokojenia potrzeb i wymagań **komunikacji dziedzinowej**

Produkt terminologiczny: wynik działalności terminologicznej w formie produktu, który może być konwencjonalną publikacją terminologiczną (jak np. norma terminologiczna, słownik języka specjalnego SPL, glosariusz, zbiór słownictwa itp.), zbiorem danych w formie elektronicznej (np. baza danych terminologicznych) lub **narzędziem terminologicznym**

Terminologia jako nauka: dziedzina, która bada strukturę, tworzenie, rozwój, użycie zbiorów terminologii i zarządzanie nimi w różnych dziedzinach przedmiotowych oraz która przygotowuje metodologiczne fundamenty dla wielu zastosowań

Usługi terminologiczne: usługi oparte na zastosowaniu zasad, metod, danych lub narzędzi terminologicznych, takich jak badania terminologiczne na żądanie, usługi konsultacyjne i szkoleniowe, informacja i dokumentacja terminologiczna, wykonywanie na zlecenie zadań terminologicznych i usług informacyjnych itp.

TMS: system zarządzania terminologią

Bibliografia (wybór)

- Antia, Bassey E. Terminology and Language Planning: an alternative framework of discourse and practice. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2000.
- Bamgbose, Ayo. Language and the nation. The language question in sub-Saharan Africa. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1991.
- Cobarrubias, Juan; Fishman, Joshua A. [eds.]. Progress in Language Planning. International Perspectives. Berlin/ New York: Mouton, 1983.
- Cooper, Robert L. Language Planning and Social Change. Cambridge: 1989.
- Department of Arts and Culture of the Republic of South Africa. National Language Policy Framework. Final Draft. Pretoria: DAC, 2002.
- Gadellii, Karl Erland. Language Planning: Theory and Practice. Evaluation of language planning cases world-wide. Paris: UNESCO, 1999.
- Galinski, Christian; Budin, Gerhard; de V. Cluver, A.D. Terminologieplanung und Sprachplanung. In: Hoffmann, L.; Kalverkämper, H.; Wiegand, H. E. [eds.]. Fachsprachen/Languages for Special Purposes. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft. Berlin/New York: deGruyter, 1999.
- Laurén, Chríster; Myking, Johan; Picht, Heribert. Language and domains: a proposal for a domain dynamics taxonomy. LSP and professional communication, vol. 2, 2002, p. 23– 30.
- Montviloff, Victor. National information policies. A handbook on the formulation, approval, implementation and operation of a national policy on information. Paris: UNESCO (publication PGI-90/WS/11), 1990.
- Rubin, Joan; Jernudd, Björn [eds.]. Can Language Be Planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations. Hawaii: University Press of Hawaii, 1971.
- Sager, Juan C.; Nkwenti-Azeh, B. Terminological problems involved in the process of exchange of new technology between developing and developed countries (Study on recent developments in the relationship between science, technology and society in different economic, social and cultural contexts). Paris: UNESCO Document No. 59, 1989.
- UNESCO. Recommendation on the promotion and use of multilingualism and universal access to Cyberspace (32C/Resolution 41). Paris: UNESCO, 2003.
- Wright, Sue Ellen; Budin, Gerhard [eds.]. Handbook of Terminology Management. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing, 1997 (vol. 1), 2001 (vol. 2).

Międzynarodowe Normy ISO (International Organization for Standardisation):

ISO 639-1:2002 Code for the representation of names of languages – Part 1: Alpha-2 code (ISO 639-1/RA – Registration Authority for the maintenance of the code: Infoterm http://linux.infoterm.org/infoterm-e/raiso639-1_start.htm)

ISO 639-2:1998 Code for the representation of names of languages – Part 2: Alpha-3 code (ISO 639-2/RA - Registration Authority for the maintenance of the code: Library of Congress <http://lcweb.loc.gov/standards/iso639-2/>)

ISO 704:2000 Terminology work – Principles and methods

ISO 860:1996 Terminology work – Harmonization of concepts and terms (under review)

ISO 1087-1:2000 Terminology – Vocabulary – Part 1: General Concepts

ISO 1087-2:2000 Terminology work – Vocabulary – Part 2: Computer applications

ISO 1951:1997 Lexicographical symbols particularly for use in classified defining vocabularies (under revision)

ISO 10241:1992 Preparation and layout of international terminology standards (under revision)

ISO 12199:2000(E) Alphabetical ordering of multilingual terminological and lexicographical data represented in the Latin alphabet

ISO 12200:1999 Computer applications in terminology – Machine-readable terminology interchange format (MARTIF) – Negotiated interchange

ISO 12616:2001 Translation-oriented terminography

ISO/TR 12618:1994 Computer aids in terminology – Creation and use of terminological databases and text corpora (under revision)

ISO 12620:1999 Computer applications in terminology – Data categories

ISO 15188:2001 Project management guidelines for terminology standardization

ISO 16642:2003 Computer applications in terminology – Terminology Markup Framework (TMF)

Międzynarodowe normy w przygotowaniu

ISO/AWI 860 Terminology work – Harmonization of concepts and terms (Revision of ISO 860:1996)

ISO/WD 1951 Presentation/Representation of entries in specialized dictionaries (Revision of ISO1951:1997)

ISO/WD 10241 International terminology standards – Preparation and layout (Revision of ISO 10241:1992)

ISO 12615:2004 Bibliographic references and source identifiers for terminology work

ISO/PWI 12620-2 Computer applications in terminology – Data Categories – Part 2: Terminological data categories (Revision of ISO 12620:1999)

ISO/NP 21829 Terminology of language resource management

ISO/PWI 22128 Quality assurance guidelines for terminology products

ISO/AWI 22134 Terminology in sociolinguistic application

ISO/WD 24613 Lexical Markup Framework (LMF)